

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการ : ศึกษารูปแบบและกระบวนการปรับตัวของชุมชนกับปัญหาอุทกภัยที่
เกิดขึ้นในตำบลเจียง อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์

จัดทำโดย

นายสมชาติ เกสรบัว และคณะ

สนับสนุนโดย : สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.)
ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพภูมินิเวศน์และพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงในกลุ่มน้ำ ห้วยเสนงในเขตพื้นที่ตำบลเจียง 2) ศึกษาสภาพปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากปัญหาน้ำท่วมในพื้นที่ ทั้ง เศรษฐกิจสังคมและสุขภาพ 3) ศึกษาภูมิปัญญาและการปรับตัวของชุมชนกับปัญหาอุทกภัยที่เกิดขึ้นและ 4) ค้นหารูปแบบการจัดการปัญหาที่เกิดจากอุทกภัยที่สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ของชุมชนตำบลเจียง การศึกษาครั้งนี้เลือกพื้นที่บ้านละเอาะ ตำบลเจียง และตำบลเจียง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เป็นพื้นที่ทำการศึกษ การวิจัยในครั้งนี้ มีประชาชนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายคือชาวบ้านละเอาะ 1,166 คน สมาชิกองค์การบริหารส่วน ตำบลเจียง การเตรียมการศึกษาวิจัยนั้นเริ่มโดยการวางแผนกำหนดช่วงการทำงานลงเก็บข้อมูลในพื้นที่ เครื่องมือที่ใช้ในการทำการศึกษาวิจัยคือ กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research:PAR) วิธีการคือ แบบสอบถาม การสัมภาษณ์เชิงลึก การจัดเวทีเสวนา การสังเกตการณ์ การทดลองปฏิบัติการ

ผลการศึกษาวิจัยพบว่าบ้านละเอาะมีการทำมาหากินในอดีตโดยการทำนาดำเป็นหลัก มีแหล่งน้ำ ที่สำคัญคือลำห้วยเสนง ซึ่งเป็นฐานทรัพยากรที่สำคัญของชุมชน การดำรงชีวิตของชาวบ้านจะพึ่งพาอาศัยลำ ห้วยเสนง ใช้เป็นแหล่งน้ำในการทำเกษตร เป็นแหล่งอาหาร ทั้งพันธุ์พืช พันธุ์ปลา แต่ในปัจจุบันเกิดปัญหา พื้นที่ต้นน้ำแห้งจัดในช่วงฤดูแล้งและปัญหาน้ำท่วมซึ่งเนื่องจากไม่สามารถระบายน้ำออกไปยังพื้นที่ที่ต้องการได้ ซึ่งชุมชนใช้กระบวนการวิจัยเป็นเครื่องมือในการทดลองปฏิบัติการและจัดทำข้อเสนอต่อผู้ว่าราชการจังหวัด สุรินทร์ และในวันที่ 4 กรกฎาคม พ.ศ. 2555 ชาวบ้านละเอาะกว่า 50 คนได้ทำหนังสือถึงนายกรัฐมนตรี นอกจากนี้ ในวันที่ 13 พฤศจิกายน 2555 ได้มีการนำเสนอข้อมูลต่อผู้ตรวจการแผ่นดิน และมีมติ 3 ข้อ คือ 1) มีมติร่วมกันและเสนอให้เปิดทางน้ำระหว่างสะพาน 2 และ 3 เพื่อให้เชื่อมต่อกัน โดยมีขนาดความกว้างของ ท้องทางน้ำ 10 เมตร ความลึกระดับเดียวกับท้องทางน้ำเดิม 2) มีมติร่วมกันและเสนอให้เปิดทางน้ำข้างโกบอล เข้าส์และเกษตรรุ่งเรือง โดยมีขนาดความกว้างของท้องทางน้ำ ไม่น้อยกว่า 20 เมตร เรื่อยไปจนจรดถึงหนอง หวาย 3) ไม่ลงมติต่อพื้นที่คลองข้างถนนหน้าเกษตรรุ่งเรือง (ส่วนสีน้ำเงิน) แต่มีความเห็นว่า เรื่องนี้ให้เป็น หน้าที่ของแขวงทางที่ต้องตัดสินใจเอง และกรณีเส้นประ มีความเห็นว่าไม่รื้อพื้นร่องน้ำบริเวณนั้น ซึ่ง ปัจจุบันได้มีการดำเนินการแก้ไข ตามมติที่ 2 คือ มีมติร่วมกันและเสนอให้เปิดทางน้ำข้างโกบอลเข้าสู่ และ เกษตรรุ่งเรือง โดยมีขนาดความกว้างของท้องทางน้ำ ไม่น้อยกว่า 20 เมตร เรื่อยไปจนจรดถึงหนองหวาย แต่ ข้อเสนอของชุมชน คือ 20 เมตร ความลึกเท่าท้องน้ำเดิม แต่ทางโกบอลเข้าสู่ได้เปิดไม่ถึง 10 เมตรความลึกก็ ไม่ถึง ส่วนทางแขวงทางได้ดำเนินการวางท่อ และในปัจจุบันในหน้าแล้งชาวบ้านก็จะประสบปัญหาการ

ขาดแคลนน้ำใช้ในการเพาะพันธุ์ลูกปลาในขณะเดียวกันในฤดูฝน ก็จะประสบปัญหาน้ำท่วม ซึ่งนอกจากความช่วยเหลือจกภาครัฐแล้ว ชาวบ้านยังได้มีการตั้งคณะกรรมการการจัดการน้ำ เพื่อติดตามปัญหาและเป็นคณะที่คอยทำงานแก้ไขปัญหากเกี่ยวกับน้ำ เช่นหน้าแล้งก็จะมีการบริหารน้ำให้ชาวบ้านได้ใช้น้ำอย่างทั่วถึง เมื่อเกิดสภาวะน้ำท่วมก็จะติดต่อประสานงานหน่วยงานราชการเพื่อให้ความช่วยเหลือ เป็นต้น และร่วมผลักดันข้อบัญญัติท้องถิ่นภายใต้ พ.ร.บ.ว่าด้วยการเข้าชื่อเสนอข้อบัญญัติท้องถิ่น พ.ศ. 2542 ซึ่งชุมชนสามารถเสนอร่างข้อบัญญัติท้องถิ่นให้ สภา อบต. พิจารณาร่างข้อบัญญัตินั้นๆได้ การร่างข้อบัญญัติท้องถิ่น ในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำห้วยเสนง โดยการดำเนินการดังกล่าวยังต้องร่วมกันแก้ไขต่อไป

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	
บทคัดย่อ	ก
สารบัญ	ค
สารบัญภาพ	ฉ
สารบัญตาราง	ช
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาของพื้นที่และสภาพปัญหา	๑
๑.๒ ปัญหานำการวิจัยและความต้องการในการแก้ไขปัญหาของชุมชน	๑
๑.๓ คำถามวิจัย	๒
๑.๔ วัตถุประสงค์	๒
๑.๕ กรอบแนวคิดการศึกษา	๓
๑.๖ ขอบเขตการศึกษา	๓
๑.๗ ขอบเขตเนื้อหา	๔
๑.๘ ดำเนินการวิจัย	๔
๑.๙ เครื่องมือวิจัย	๕
๑.๑๐ ผลที่คาดว่าจะได้รับ	
๖	
บทที่ ๒ ทบทวนทุนเดิม/เอกสาร	๗
๒.๑ ความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้าน	๗
๒.๒ การเกิดภูมิปัญญาชาวบ้าน	๘
๒.๓ การศึกษาภูมินิเวศน์	๙

๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๙
บทที่ ๓ วิธีการศึกษา	๑๐
๓.๑ กิจกรรม ประชุมเตรียมทีมวิจัยและบทบาทแผนการวิจัย	๑๐
๓.๒ กิจกรรมเวทีชี้แจงโครงการ	๑๐
๓.๓ ลงพื้นที่ศึกษาสภาพภูมิประเทศลุ่มน้ำห้วยเสนงและพัฒนากการเปลี่ยนแปลง ในเขตตำบลเนินง	๑๑
๓.๔ การดำเนินงานการศึกษาข้อมูลเชิงปริมาณและคุณภาพกับศักยภาพของน้ำ ในลุ่มน้ำห้วยเสนง	๑๑
๓.๕ การดำเนินงานการศึกษาสภาพปัญหาผลกระทบที่เกิดขึ้นในพื้นที่ในด้านต่างๆ เช่น เศรษฐกิจสังคม และสุขภาพ	๑๑
๓.๖ การดำเนินงานการศึกษาภูมิปัญญาในการปรับตัวกับสภาพปัญหาจากอุทกภัย	๑๒
๓.๗ การจัดกิจกรรมเวทีวิเคราะห์และประมวลข้อมูล	๑๒
๓.๘ ดำเนินงานจัดทำรายงานความก้าวหน้า	๑๒
๓.๙ กิจกรรมเวทีนำเสนอข้อมูลความก้าวหน้าของการศึกษา	๑๓
๑๓	
บทที่ ๔ ผลการศึกษา	๑๗
๔.๑ บริบทชุมชน	๑๗
๔.๒ สภาพภูมินิเวศน์และพัฒนากการเปลี่ยนแปลงในลุ่มน้ำห้วยเสนง ในเขตพื้นที่ตำบลเนินง	๒๓
๔.๓ สภาพปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากปัญหาน้ำท่วมในพื้นที่ ๒๗ ทั้งเศรษฐกิจสังคมและสุขภาพ	
๔.๔ ภูมิปัญญาและการปรับตัวของชุมชนกับปัญหาอุทกภัยที่เกิดขึ้น ๒๙	
๔.๕ เพื่อค้นหารูปแบบการจัดการปัญหาที่เกิดจากอุทกภัยที่สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ของ ชุมชนตำบลเนินง	๓๕

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ ๑ แสดงกรอบแนวคิด	๓
ภาพที่ ๒ แสดงการแบ่งช่วงประวัติศาสตร์จากเหตุการณ์สำคัญที่มีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ต่อสังคมสุรินทร์และชุมชน	๒๐
ภาพที่ ๓ แสดงข้อมูลที่ตั้งบ้านละเอาะ	๒๒
ภาพที่ ๔ แสดงอัตราส่วนการใช้ประโยชน์ที่ดินของชาวบ้านหมู่บ้านละเอาะ	๒๔
ภาพที่ ๕ แสดงแหล่งน้ำ	๒๔
ภาพที่ ๖ แสดงแผนที่ตำบลเจนีง	๒๕
ภาพที่ ๗ แสดงจุดที่ตั้งประตูระบายน้ำห้วยเสนง	๒๗
ภาพที่ ๘ แสดงเส้นทางน้ำของลำห้วยเสนง จากอ่างเก็บน้ำห้วยเสนงลงมา	๒๙
ภาพที่ ๙ แสดงแผนที่แสดงทางน้ำที่ชาวบ้านร่วมกันทำขึ้น	๓๑
ภาพที่ ๑๐ แสดงข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดินของ ชาวบ้านบ้านละเอาะ	๓๓
ภาพที่ ๑๑ แสดงข้อมูลรูปแบบแผนการขาย	๓๕
ภาพที่ ๑๒ แสดงข้อมูลเครือข่ายลูกค้า	๓๖
ภาพที่ ๑๓ แสดงแผนที่บ้านละเอาะ สีแดงนั้นคือพื้นที่เลี้ยงปลาของชาวบ้าน บ้านละเอาะ โดยอาศัยน้ำจากอ่างเก็บน้ำห้วยเสนง	๓๗
ภาพที่ ๑๔ แสดงแผนที่ตั้ง อาคารผู้ประกอบการที่อยู่เส้นทางถนน สายสุรินทร์อำเภอลำทะเมนชัย	๓๙
ภาพที่ ๑๕ แสดงแผนผังทางน้ำ ตำบลเจนีง	๔๒

บทที่ ๑ บทนำ

โครงการ: ศึกษารูปแบบและกระบวนการปรับตัวของชุมชนกับปัญหาอุทกภัยที่เกิดขึ้นใน ตำบลเจนิยง อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์

๑.๑ ความเป็นมาของพื้นที่และสภาพปัญหา

ตำบลเจนิยง อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์ ตั้งอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอมืองสุรินทร์ตามเส้นทางหลวง ๒๑๔ เป็นระยะทาง ๑๐ กิโลเมตร อาณาเขต ทิศเหนือติดต่อกับ ต.นอกเมือง, คอโค อ.เมือง จ.สุรินทร์ ทิศใต้ติดต่อกับ ต.ทมอ อ.ปราสาท จ.สุรินทร์ ทิศตะวันออกติดต่อกับ ต.นอกเมือง, เทนมีย์ อ.เมือง จ.สุรินทร์และ อ่างเก็บน้ำห้วยเสนง ทิศตะวันตกติดต่อกับ ต.ตระแสง, นาบัว อ.เมือง จ.สุรินทร์ จำนวนประชากรในเขตตำบลเจนิยงมี ๑๒,๕๔๖ คน ๒,๘๘๒ หลังคาเรือน มีเนื้อที่ทั้งหมด ๗๐,๘๘๘ ไร่ สภาพพื้นที่ของชุมชนเขตตำบลเจนิยง เป็นพื้นที่ทำอ่างเก็บน้ำห้วยเสนงซึ่งเริ่มสร้างในปี พ.ศ. ๒๔๘๒ ปริมาณเก็บกักน้ำสูงสุด ๒๐.๒๒ ล้านลูกบาศก์เมตร โดยอ่างเก็บน้ำห้วยเสนงมีจุดระบายน้ำอยู่ ๒ ส่วน ส่วนแรกคือคลองชลประทาน มี ๒ จุดด้วยกัน จุดที่ ๑ คือคลองฝั่งซ้าย มีขนาดระบายน้ำได้ ส่งน้ำเพื่อการเกษตรในเขตพื้นที่ตำบลเจนิยง คอโคและตำบลตระแสง ฝั่งขวาส่งน้ำเพื่อการเกษตรในเขตพื้นที่ตำบลนอกเมือง แก่ใหญ่และตำบลท่าสว่าง ซึ่งแต่ละจุดจะมีความสามารถระบายน้ำได้ ๑๕๐ ลูกบาศก์เมตร/วินาที และส่วนที่ ๒ มีอยู่ ๒ จุดเช่นเดียวกัน โดยจุดแรกคือประตูระบายน้ำลงสู่ลำห้วยเสนง มีความสามารถในการระบายน้ำอยู่ที่ ๒๐๐ ลูกบาศก์เมตร/วินาที ซึ่งมีความยาว ประมาณ ๓๐กิโลเมตร ไหลไปสุดที่น้ำชี ในเขตตำบลท่าสว่าง และจุดที่ ๒ คืออาคารระบายน้ำฉุกเฉินสำหรับอ่างเก็บน้ำห้วยเสนงสามารถส่งน้ำ เพื่อการเกษตรพื้นที่ชลประทาน ๕๐,๐๐๐ ไร่ เป็นแหล่งน้ำสำคัญในการผลิตน้ำประปาของจังหวัด ปีละประมาณ ๘.๖๗ ล้านลูกบาศก์เมตร

สภาพทางเศรษฐกิจของชุมชนในเขตตำบลเจนิยง โดยมีที่ตั้งหมู่บ้านเชื่อมต่อกับตัวเมืองสุรินทร์ อาชีพหลักคือ รับจ้างทั่วไป คิดเป็นสัดส่วน ร้อยละ ๓๐.๘๗ อาชีพทำนาร้อยละ ๒๒.๔๐ (ตามข้อมูล จ.ปฐ.ปี ๕๔) จึงมีกลุ่มอาชีพที่ปรับตัวตามสภาพพื้นที่ที่ติดกับเขตชลประทานคือ อาชีพประมงเลี้ยงปลา ในกรณีของชุมชนบ้านละเอะ หมู่ที่ ๑๘ ซึ่งเป็นพื้นที่ทางน้ำผ่าน โดยจะติดกับลำห้วยเสนงที่เชื่อมกับอ่างเก็บน้ำ อาชีพหลักของชุมชนบ้านละเอะจึงปรับตัวจากการทำนาเป็นการทำประมงเพราะพันธุ์ปลาขาย โดยจะมีตัวแทนมารับซื้อถึงบ่อบ่อเลี้ยงปลาในเขตนี้เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาขายที่ใหญ่ที่สุดในอีสานใต้

๑.๒ ปัญหานำการวิจัยและความต้องการในการแก้ไขปัญหของชุมชน

จากสภาพพื้นที่ที่อยู่ทำอ่างเก็บน้ำห้วยเสนงของชุมชนบ้านละเอะและหมู่บ้านใกล้เคียง การทำมาหากินแต่เดิมนั้นคือการปลูกข้าว แต่ประสบกับปัญหาน้ำท่วมอยู่บ่อยครั้ง ทางชุมชนบ้านละเอะจึงมีการปรับรูปแบบอาชีพโดยหันมาเพาะเลี้ยงพันธุ์ปลาขายแทนการปลูกข้าว ปัจจุบันการเพาะพันธุ์ปลาจึงเป็นอาชีพหลักของชุมชนแถบนี้

สภาพปัญหาที่ชุมชนประสบคือ จากสถิติปี ๕๐-๕๕ ในช่วงฤดูฝนที่ผ่านมาที่ผ่านมานั้น ทางชุมชนได้ประสบปัญหาน้ำท่วม ๓ ครั้ง และปีที่หนักสุดคือปี ๕๔ ที่ท่วมขังนานเป็นระยะเวลา ๒ สัปดาห์ โดยมวลน้ำ

จำนวนมากจากอ่างห้วยเสนงได้ไหลมารวมกันยังบ้านละเอาะ พื้นที่ที่ตั้งหมู่บ้านจึงกลายเป็นจุดพักน้ำจากอ่างห้วยเสนง ภัยน้ำท่วมจึงเป็นอีกปัญหาที่สร้างความเสียหายกับวิถีชีวิตและรายได้ของชุมชน เช่น การท่วมขังในพื้นที่เลี้ยงปลา ที่อยู่อาศัย สถานประกอบการร้านค้าชุมชนแล้วบ้านละเอาะ สถานศึกษา เป็นต้น ประกอบกับสถานการณ์การขยายตัวของเมืองการถมที่เพื่อสร้างอาคารสถานประกอบการปิดเส้นทางน้ำธรรมชาติเดิมซึ่งก่อให้เกิดความเสี่ยงต่อปัญหาอุทกภัยให้กับชุมชนก็ยิ่งเพิ่มทวีคูณ ในช่วงเดือน มกราคม-พฤษภาคม ซึ่งเป็นช่วงฤดูแล้ง ในการเลี้ยงปลานั้นทางชุมชนจะใช้น้ำจากชลประทานห้วยเสนง แต่กลับประสบกับปัญหาน้ำขาดแคลนไม่สามารถจัดสรรให้กับชุมชนได้ เนื่องจากต้องสำรองน้ำไว้สำหรับเป็นน้ำดิบในการผลิตน้ำประปาป้อนให้กับเมืองสุรินทร์

จากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น เดิมนั้นทางชุมชนเองก็ได้มีกระบวนการในการปรับตัวเพื่อความเหมาะสมและอยู่รอด หากแต่สภาพปัจจุบันกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสภาพภูมินิเวศลุ่มน้ำจากปัจจัยหลายด้าน รวมทั้งการบริหารจัดการของหน่วยงานต่างๆที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับหลายส่วน การหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาในพื้นที่จำเป็นที่จะต้องศึกษาบริบทพื้นที่และสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อค้นหาแนวทางเหมาะสมกับสภาพของชุมชนท่ามกลางบริบทความเปลี่ยนแปลง เพื่อนำสู่การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นสู่กระบวนการปรับตัวที่สอดคล้องกับชุมชนต่อไปในอนาคต

๑.๓ คำถามวิจัย

คำถามวิจัยหลัก

- ๑) รูปแบบและกระบวนการปรับตัวของชุมชนกับปัญหาอุทกภัยที่สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ ตำบลเฉนียงเป็นอย่างไร

คำถามวิจัยรอง

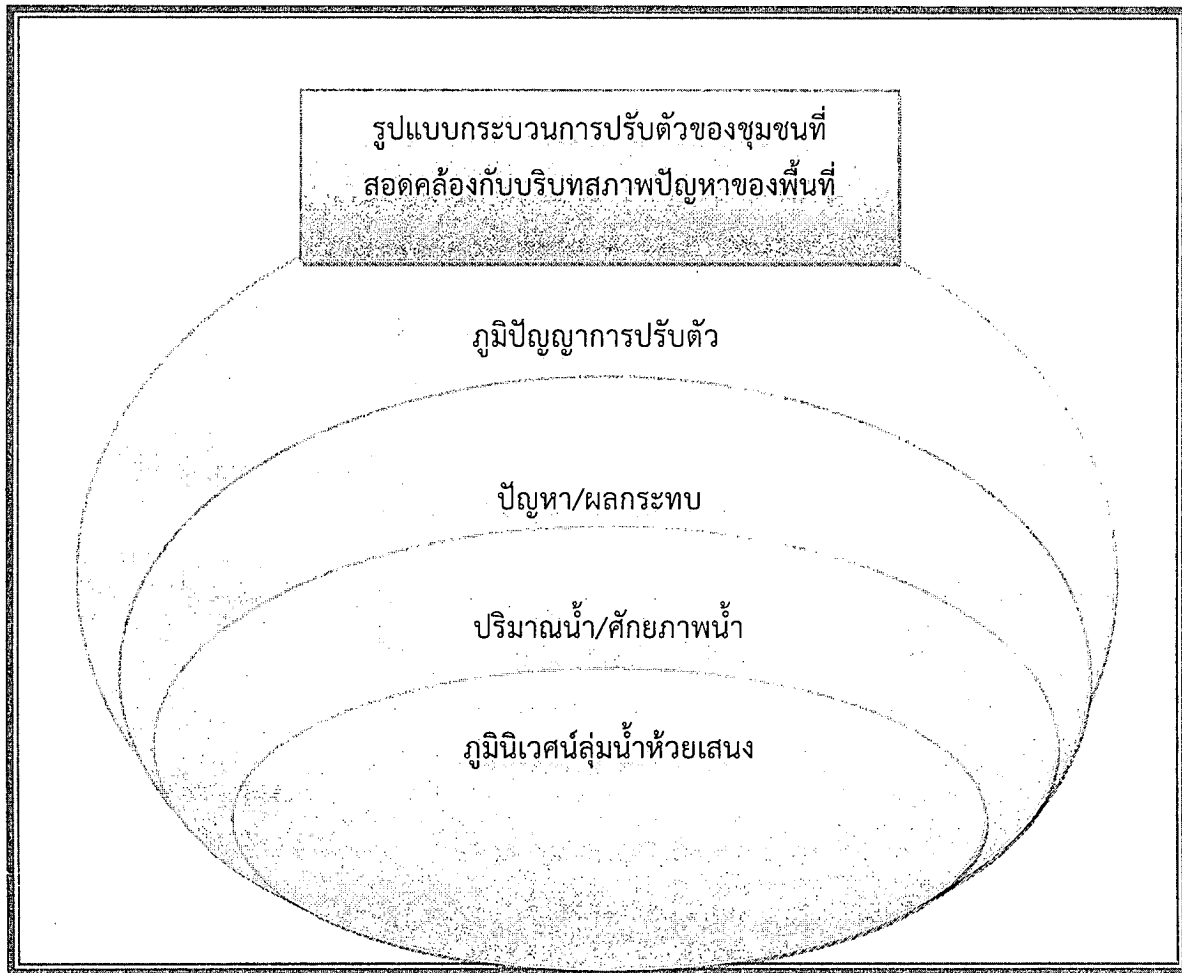
- ๑) สภาพภูมินิเวศในลุ่มน้ำห้วยเสนงและพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างไร
- ๒) สภาพปัญหาและผลกระทบในชุมชน ที่เกิดจากปัญหาอุทกภัยมีอะไรบ้าง
- ๓) รูปแบบและกระบวนการปรับตัวของชุมชนกับปัญหาอุทกภัยมีรูปแบบกระบวนการวิธีอย่างไร

๑.๔ วัตถุประสงค์

- เพื่อศึกษาสภาพภูมินิเวศและพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงในลุ่มน้ำห้วยเสนงในเขตพื้นที่ตำบลเฉนียง
- เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากปัญหาน้ำท่วมในพื้นที่ ทั้งเศรษฐกิจสังคมและสุขภาพ
- เพื่อศึกษาภูมิปัญญาและการปรับตัวของชุมชนกับปัญหาอุทกภัยที่เกิดขึ้น
- เพื่อค้นหารูปแบบการจัดการปัญหาที่เกิดจากอุทกภัยที่สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ของชุมชนตำบลเฉนียง

๑.๕ กรอบแนวคิดการศึกษา

ภาพประกอบ ๑ แสดงกรอบแนวคิด

๑.๖ ขอบเขตการศึกษา

ขอบเขตพื้นที่การศึกษา

บ้านละเอาะ ตำบลเจนีง และตำบลเจนีง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

ขอบเขตกลุ่มเป้าหมาย

ชาวบ้านละเอาะ ๑,๑๖๖ คน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลเจนีง

๑.๗ ขอบเขตเนื้อหา

สภาพภูมิประเทศลุ่มน้ำห้วยเสนงและพัฒนากการเปลี่ยนแปลงในเขตตำบลเจนีง ข้อมูลเชิงปริมาณและคุณภาพกับศักยภาพของน้ำในลุ่มน้ำในลุ่มน้ำห้วยเสนง สภาพปัญหาผลกระทบที่เกิดขึ้นในพื้นที่ในด้านต่างๆ เช่น เศรษฐกิจสังคม และสุขภาพ ภูมิปัญญาในการปรับตัวกับสภาพปัญหาจากอุทกภัย รูปแบบการจัดการปัญหาที่เกิดจากอุทกภัยโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๑.๘ ขั้นตอนดำเนินการวิจัย

ขั้นเตรียมก่อนการศึกษาวิจัย

- ประชุมเตรียมทีมวิจัยและบทบาทแผนการวิจัย
- เวทีชี้แจงโครงการ

ขั้นการศึกษาวิจัยและรวบรวมข้อมูล

- ศึกษาสภาพภูมิประเทศลุ่มน้ำห้วยเสนงและพัฒนากการเปลี่ยนแปลงในเขตตำบลเจนีง
- ศึกษาข้อมูลเชิงปริมาณและคุณภาพกับศักยภาพของน้ำในลุ่มน้ำในลุ่มน้ำห้วยเสนง
- ศึกษาสภาพปัญหาผลกระทบที่เกิดขึ้นในพื้นที่ในด้านต่างๆ เช่น เศรษฐกิจสังคม และสุขภาพ
- ศึกษาภูมิปัญญาในการปรับตัวกับสภาพปัญหาจากอุทกภัย

ขั้นการวิเคราะห์ สรุปรูปข้อมูล และจัดทำแผนปฏิบัติการ

- เวทีวิเคราะห์และประมวลข้อมูล
- จัดทำรายงานความก้าวหน้า
- เวทีนำเสนอข้อมูลความก้าวหน้าของการศึกษา
- สังเคราะห์ข้อมูลค้นหารูปแบบการปรับตัวและแนวทางการปฏิบัติการ

จัดทำแผนบริหารจัดการปัญหาหาอุทกภัย

- เวทีเสนอแผนปฏิบัติการกับ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- เวทีผลักดันข้อเสนอและติดตามแผนปฏิบัติการ

สรุปผลการปฏิบัติการและสรุปผลการศึกษา

- สรุปผลการศึกษาและปฏิบัติการ
- จัดทำร่างรายงานฉบับสมบูรณ์
- นำเสนอผลการศึกษาต่อสาธารณะ
- จำทำรายงานฉบับสมบูรณ์

๑.๙ เครื่องมือวิจัย

ขั้นตอนก่อนการศึกษาวิจัย

- เอกสารโครงการวิจัย ตารางกำหนดแผนงานวิจัย
- เอกสารโครงการวิจัย ตารางแผนงาน และแผนที่ลุ่มน้ำห้วยเสนาและแผนที่ตำบลเฉนียง

ขั้นตอนการศึกษาวิจัยและรวบรวมข้อมูล

- แผนที่ตำบลเฉนียง ,แผนที่เดินดิน,แผนที่ระบบ gps, Time line
- แผนที่ตำบลเฉนียง ,แผนที่เดินดิน,แผนที่ระบบ gps, Time line,แบบบันทึกข้อมูลเชิงสถิติ
- แผนที่ตำบลเฉนียง ,แผนที่เดินดิน,แผนที่ระบบ gps, Time line,แบบบันทึกข้อมูลเชิงสถิติ,แบบสำรวจข้อมูล,ปฏิทินการผลิต
- แผนที่ตำบลเฉนียง ,แผนที่เดินดิน,แผนที่ระบบ gps, Time line,ปฏิทินการผลิต,ปฏิทินการใช้ฐานทรัพยากร

ขั้นการวิเคราะห์ สรุปข้อมูล และจัดทำแผนปฏิบัติการ

- แผนที่ตำบลเฉนียง ,แผนที่เดินดิน,แผนที่ระบบ gps, Time line,ปฏิทินการผลิต,ปฏิทินการใช้ฐานทรัพยากร,แบบบันทึกข้อมูลเชิงสถิติ,
- ข้อมูลเชิงคุณภาพ , ข้อมูลเชิงสถิติ
- แผนที่ตำบล แผนที่เดินดิน,แผนที่ระบบ gps, Time line,ปฏิทินการผลิต,ปฏิทินการใช้ฐานทรัพยากร ,แบบบันทึกข้อมูลเชิงสถิติ, แบบจำลองปัญหาอุทกภัยและผลกระทบ
- แผนที่ตำบลแผนที่เดินดิน,แผนที่ระบบ gps, Time line,ปฏิทินการผลิต,ปฏิทินการใช้ฐานทรัพยากร,แบบบันทึกข้อมูลเชิงสถิติ, แบบจำลองปัญหาอุทกภัยและผลกระทบ,ชุดข้อเสนอ
- จัดทำแผนบริหารจัดการปัญหาอุทกภัย
- แผนที่ตำบลแผนที่เดินดิน,แผนที่ระบบ gps, Time line,ปฏิทินการผลิต,ปฏิทินการใช้ฐานทรัพยากร,แบบบันทึกข้อมูลเชิงสถิติ, แบบจำลองปัญหาอุทกภัยและผลกระทบ ข้อมูลเชิงคุณภาพ , ข้อมูลเชิงสถิติ,เอกสารชุดข้อเสนอ,ตารางวางแผนงาน
- ตารางแผนดำเนินงาน ,ชุดข้อเสนอ

สรุปผลการปฏิบัติการและสรุปผลการศึกษา

- เอกสารชุดโครงการ,ตารางแผนการปฏิบัติการ
- ฐานข้อมูลจากการศึกษาทั้งหมด
- เอกสารโครงการ ,สรุปย่อโครงการศึกษา, ร่างรายงานฉบับสมบูรณ์,ข้อมูลสื่อต่างๆที่เกิดขึ้นจากงานวิจัย
- ฐานข้อมูลจากการศึกษาทั้งหมด

๑.๑๐ ผลที่คาดว่าจะได้รับ

เชิงวิจัย

- เกิดองค์ความรู้ด้านภูมิเวศน์ในกลุ่มน้ำห้วยเสนงและพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงในเขตตำบลเฉนียง
- เกิดข้อมูลเชิงปริมาณและคุณภาพกับศักยภาพของน้ำในกลุ่มน้ำในกลุ่มน้ำห้วยเสนง
- เกิดองค์ความรู้ในการจัดการแก้ปัญหาผลกระทบในพื้นที่ด้านต่างๆ เช่น เศรษฐกิจสังคมและสุขภาพ
- เกิดองค์ความรู้ภูมิปัญญาในการปรับตัวกับสภาพปัญหาจากอุทกภัย
- เกิดองค์ความรู้ด้านการปรับตัวของชุมชนจากปัญหาจากอุทกภัย

เชิงการพัฒนา

- เกิดกระบวนการปรับตัวของชุมชนกับปัญหาอุทกภัยที่สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ในชุมชนบ้านละเอาะ ตำบลเฉนียง

บทที่ ๒

บททวนทุนเดิม / เอกสาร

๒.๑ ความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้าน

ภูมิปัญญาไทยหรืออาจเรียกว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ความเข้าใจ ความสามารถ ความชำนาญอันเกิดจากประสบการณ์การเรียนรู้ เพื่อนำมาสร้างกิจกรรม เครื่องมือ เครื่องใช้ในการประกอบอาชีพ หรือการดำรงชีวิตในสังคมปกติสุข เข้ากับสภาพแวดล้อมที่ตนอาศัยและมีการถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษ ทั้งทางตรงและทางอ้อม ภูมิปัญญาังมีความหมายรวมถึงความคิด ความเชื่อต่อสิ่งต่างๆ โดยมีนักวิชาการไทยได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาออกเป็นต่อไปนี้

ศรีศักร วัลลิโภดม (๒๕๓๕ : ๖) กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ศักยภาพของมนุษย์ในการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมทำให้มนุษย์ดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างราบรื่น

ฉลาดชาย รมิตานนท์ (๒๕๓๖ : ๓๘๕) กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นหมายถึง สติและปัญญาอันเกิดจากการเรียนรู้ สะสมและถ่ายทอดประสบการณ์ที่ยาวนานของบุคคลในท้องถิ่น ซึ่งทำหน้าที่ชี้แนะแนวทางที่จะใช้ชีวิตอย่างยั่งยืนถาวรกับธรรมชาติรอบตัว

เสรี พงศ์พิศ (๒๕๓๖ : ๑๔๖) กล่าวถึงว่า ภูมิปัญญา (Wisdom) หรือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หมายถึง พื้นรากฐานของความรู้ของชาวบ้านหรือความรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้ และมีประสบการณ์สืบทอดกันมาทั้งทางตรง คือประสบการณ์ด้วย ตนเอง หรือทางอ้อม ซึ่งเรียนรู้จากผู้ใหญ่หรือความรู้ที่ได้สัมผัสต่อกันมากล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เองที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้าน ทั้งกว้าง ทั้งลึก ที่ชาวบ้านสามารถคิดเองทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินวิถีชีวิตได้ในท้องถิ่นอย่างร่วมสมัย

ประคอง นิมนานเหมินท์ (๒๕๓๘ : ๔๗) กล่าวว่า ภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้หรือระบบความรู้ที่มนุษย์ค้นพบหรือคิดค้นขึ้น เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมั่นคง ปลอดภัย มีความสะดวกสบาย สุขสงบ และบันเทิงใจ อาจเป็นระบบความรู้ที่คิดขึ้นเพื่อประโยชน์ส่วนตนของบุคคลใดบุคคลหนึ่งมาก่อนหรือเป็นระบบความรู้ที่คิดขึ้นเพื่อประโยชน์ของกลุ่มชนก็ได้

เอกวิทย์ ณ ถลาง (๒๕๔๐ : ๑๑) ได้ให้ความหมายว่า ภูมิปัญญา (Wisdom) หมายถึง ความรู้ ความคิด ความสามารถ ความชัดเจนที่กลุ่มชนได้จากประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ใน การปรับตัวและการดำรงชีพในระบบนิเวศ หรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรมที่ได้มีพัฒนาการสืบสานกันมา ภูมิปัญญาเป็นความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจน ที่เป็นผลของการใช้สติปัญญาปรับตัวกับสภาวะต่างๆ ในพื้นที่ที่กลุ่มชนนั้นตั้งหลักแหล่งถิ่นฐานอยู่ และได้แลกเปลี่ยนสังสรรค์ทางวัฒนธรรมกับกลุ่มชนอื่น จากพื้นที่สิ่งแวดล้อมอื่นที่ได้มีการติดต่อสัมพันธ์กันแล้วรับเอาหรือปรับเปลี่ยนนำมาสร้างประโยชน์หรือแก้ปัญหาได้ในสิ่งแวดล้อมและบริบททางสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้น ภูมิปัญญาจึงมีทั้งภูมิปัญญาอันเกิด

จากประสบการณ์ในพื้นที่ ภูมิปัญญาที่มาจากภายนอกและภูมิปัญญาที่ผลิตใหม่ หรือผลิตซ้ำเพื่อการแก้ปัญหา และการปรับตัวให้สอดคล้องกับความจำเป็นและความเปลี่ยนแปลง

สันติสุข กฤดากร (๒๕๔๑ : ๑๔) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง พื้นเพรากฐาน ความรู้ทั้งที่เป็นรูปธรรม และนามธรรมของชาวบ้านในสังคมหนึ่ง ๆ ซึ่งชาวบ้านในสังคมนั้นรับรู้ เชื่อถือ เข้าใจ ร่วมกันเป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการถ่ายทอดสืบต่อกันมา และเกิดจากประสบการณ์ด้วยตนเองประสานกับ ความรู้ใหม่นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์และสามารถนำมาแก้ปัญหาในการดำรงชีวิตทั้งในระดับปัจเจกบุคคล และ ในระดับสังคมได้อย่างสอดคล้องสมดุลกับสภาพของแต่ละสังคม

ศรัววรรณ จันทร์หงษ์ (๒๕๔๒ : ๗๖) กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง มวลความรู้ ประสบการณ์ ของชาวบ้าน ที่ได้รับการสั่งสมสืบทอดกันมาตามวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมและนำองค์ ความรู้นั้นมาแก้ปัญหา หรือประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับกาลสมัย เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างสงบ

จิรณี สินุทธ (๒๕๔๓ : ๑๑) กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ ความสามารถในการ ดำรงชีวิตอยู่ในพื้นที่นั้น ๆ โดยใช้สติปัญญาสั่งสมความรู้ของตนอย่างหลากหลาย ผสมผสานความกลมกลืน ระหว่างศาสนา สภาพภูมิอากาศ สภาพแวดล้อม การประกอบอาชีพ และกระบวนการทางสังคม เพื่อให้ชีวิต อยู่ได้ในสภาพที่เหมาะสมกับธรรมชาติ และการถ่ายทอดกระบวนการเหล่านี้มาจนหลายชั่วคนจากการศึกษา ความหมาย และแนวความคิดของภูมิปัญญาชาวบ้านที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

กล่าวโดยสรุป ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ของชาวบ้านที่ มีการถ่ายทอดสืบต่อกันมา และเกิดจากประสบการณ์ด้วยตนเองประสานกับความรู้ใหม่ ผสมผสานความ กลมกลืนระหว่างศาสนา สภาพภูมิอากาศ สภาพแวดล้อม การประกอบอาชีพ และกระบวนการทางสังคม เพื่อ ใช้ให้เกิดประโยชน์และสามารถนำมาแก้ปัญหาในการดำรงชีวิต

๒.๒ การเกิดภูมิปัญญาชาวบ้าน

ประเวศ วะสี (๒๕๓๐ : ๗๕) ได้กล่าวถึงความเป็นมาของภูมิปัญญาว่า เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่กับ สังคมมนุษย์มาช้านาน เป็นการดำรงอยู่ในชีวิตที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติของแต่ละท้องถิ่น โดมีการปรับสภาพการ ดำเนินชีวิตให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติตามกาลเวลา เนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์โลกที่พิเศษกว่าสัตว์ อื่น ๆ กล่าวคือ มีมันสมองที่มีความสามารถในการคิดค้น เรียนรู้แก้ปัญหาและมีการสืบทอดแบบแผนความรู้ เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมา แม้ว่าภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่ถูกสั่งสมและถ่ายทอดเป็นมรดกมาช้านาน แต่มีลักษณะที่สำคัญอย่างหนึ่งคือเป็นองค์ความรู้ที่มีการเชื่อมโยงกันไปหมดไม่ว่าจะเป็นเรื่องของอาชีพ เศรษฐกิจ ความเป็นอยู่ การใช้จ่าย การศึกษาวัฒนธรรม

ยิ่งยง เทาประเสริฐ (๒๕๔๒ : ๑๖) กล่าวถึง ปัจจัยที่มีผลต่อพัฒนาการของภูมิปัญญาไทย ๕ ประการ

๑. ความรู้เดิมในเรื่องนั้น ๆ ผสมผสานกับความรู้ใหม่ที่ได้รับ
๒. การสั่งสม การสืบทอดของความรู้ในเรื่องนั้น
๓. ประสบการณ์เดิมที่สามารถเทียบเคียงกับเหตุการณ์หรือประสบการณ์ใหม่ได้
๔. สถานการณ์ที่ไม่มั่นคง หรือมีปัญหาที่ยังหาทางออกไม่ได้

๕. รากฐานทางพระพุทธศาสนา วัฒนธรรมและความเชื่อ

นอกจากนี้ยังกล่าวถึงลักษณะของภูมิปัญญาไทย สรุปได้ว่า การเกิดของภูมิปัญญามีกระบวนการเกิดจากการเรียนรู้และสืบทอด ถ่ายองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมในชุมชนแล้วพัฒนาเลือกสรรปรับปรุงองค์ความรู้เหล่านั้น จนเกิดทักษะและความชำนาญที่สามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัยแล้วเกิดภูมิปัญญา (องค์ความรู้ใหม่) ที่เหมาะสมและสืบทอดพัฒนาต่อไปอย่างไม่สิ้นสุด

๒.๓ การศึกษาภูมินิเวศน์

ภูมินิเวศ (นิเวศวิทยาภูมิทัศน์) คือการศึกษาพื้นที่ค่อนข้างใหญ่สร้างขึ้นจากระบบนิเวศที่แตกต่างกัน ประกอบด้วยทั้งโครงสร้างเชิงพื้นที่ (เช่นภูมิทัศน์), ปฏิสัมพันธ์ฟังก์ชันการประสานงานและการเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศ สาขาใหม่ นิเวศวิทยาภูมิทัศน์นิเวศวิทยาที่จะนำความคิดใหม่และวิธีการวิจัยใหม่

ภูมินิเวศน์เป็นสังคมเศรษฐกิจและระบบนิเวศธรรมชาติหลายมิติเครือข่ายของระบบนิเวศที่ซับซ้อน รวมทั้งภูมิทัศน์ธรรมชาติ (ภูมิศาสตร์กระบวนการอุทกวิทยาสภาพภูมิอากาศ, กิจกรรมทางชีวภาพ)

การศึกษาถึงสภาพทางภูมินิเวศน์หรือถิ่นที่อยู่อาศัย (Habitat) ที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบวิถีชีวิต และเป็นแหล่งกำเนิดของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์จากพืชพรรณที่ปรากฏอยู่ในพื้นที่จะทำให้เข้าใจถึงความสัมพันธ์ของมนุษย์กับระบบนิเวศ ในฐานะที่เป็นผู้มีบทบาทหน้าที่ในส่วนของกระบวนการในระบบนิเวศ และเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการรักษาความสมดุลและความยั่งยืนของธรรมชาติ ในขณะที่ผลจากการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ สังคมวัฒนธรรม และเศรษฐกิจนับจากอดีต จะช่วยให้เข้าใจถึงสภาพเงื่อนไขสำคัญที่ส่งผลต่อการปรับตัวภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งจะช่วยให้มองเห็นร่องรอยและแนวโน้มความสัมพันธ์ของชุมชนกับการใช้ประโยชน์จากพืชพรรณที่กำลังจะเกิดขึ้นในอนาคตต่อไปได้ อันเป็นไปตามหลักการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในยุคปัจจุบัน

๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

โครงการศึกษา “ปัญหาน้ำท่วมแสนง่อม่าเสีย” สู่แผนการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน ตำบลคอคอด การใช้ประโยชน์เชิงพื้นที่ ด้านการพัฒนา เป็นโครงการภายใต้งบประมาณ ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย RDG๕๑E๐๐๗๖

เป็นการศึกษารูปแบบและแนวทางในการแก้ไขปัญหาน้ำท่วมแสนง่อม่าเสียอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรท้องถิ่น กรณีบ้านตะเตียว ต.คอคอด อ.เมือง จ.สุรินทร์ ซึ่งมีนายสำเร็จ คุณคำ เป็นหัวหน้าโครงการวิจัย ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย(สกว.)ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสภาพปัญหาน้ำท่วมแสนง่อม่าเสียที่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศลุ่มน้ำท่วมแสนง่อม่าในชองตำบลคอคอดและชุมชนตะเตียว เพื่อศึกษาและสำรวจทรัพยากรลุ่มน้ำท่วมแสนง่อม่าในพื้นที่ตำบลคอคอด และเพื่อค้นหารูปแบบและแนวทางในการแก้ไขปัญหาน้ำท่วมแสนง่อม่าเสียโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรท้องถิ่น ผลที่ได้จากการเก็บข้อมูลการวิจัย ได้นำไปสู่การจัดทำร่างแผนการจัดการสิ่งแวดล้อมระดับตำบล

บทที่ ๓

วิธีการศึกษา

ในการดำเนินงานวิจัยศึกษารูปแบบและกระบวนการปรับตัวของชุมชนกับปัญหาอุทกภัยที่เกิดขึ้นในตำบลเนินง อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์ สารระบุได้หลายขั้นตอนซึ่งช่วยให้เห็นการแบ่งบทบาทหน้าที่ของผู้เข้าร่วมการวิจัย ในเชิงปฏิบัติกระบวนการวิจัยก็ดำเนินไปโดยความร่วมมือ มีการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง และได้ชี้ให้เห็นวัตถุประสงค์ในการจัดกิจกรรมอย่างชัดเจน เป็นลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

๓.๑ กิจกรรม ประชุมเตรียมทีมวิจัยและบทบาทแผนการวิจัย

ทีมนักวิจัย ๘ คน ทีมพี่เลี้ยง ๓ คน รวม ๑๑ คน

วัตถุประสงค์

- เพื่อประชุมจัดทำแผนงานวิจัย
- เพื่อเตรียมความพร้อมของนักวิจัย
- ประสานนักวิจัยจัดทำแผนร่วมกัน

๓.๒ กิจกรรมเวทีชี้แจงโครงการ

ทีมนักวิจัย ๘ คน

ทีมพี่เลี้ยง ๓ คน

ชาวบ้านละแวก ๕๐ คน

หน่วยงานในท้องถิ่น ๑๐ คน

ผู้นำชุมชนใกล้เคียง ๒๐ คน

รวม ๙๑ คน

วัตถุประสงค์

- เพื่อทบทวนแนวคิดและกระบวนการดำเนินงานของโครงการเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันของนักวิจัย ที่ปรึกษาและหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง
- เพื่อชี้แจงความเป็นมาของโครงการ
- ประสานกลุ่มเป้าหมายเข้าร่วมเวที แจกเอกสารประกอบการชี้แจงและดำเนินการชี้แจงพร้อมทั้งระดมข้อเสนอแนะและความคิดเห็น
- นักวิจัยได้ทบทวนความเป็นมาของโครงการและสามารถชี้แจงทิศทางและกระบวนการวิจัยต่อแกนนำชาวบ้านในพื้นที่และที่ปรึกษาได้รับทราบและเกิดข้อเสนอแนะจากที่ประชุม
- นักวิจัยได้ชี้แจงแนวทางการดำเนินการและแสวงหาความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๓.๓ ลงพื้นที่ศึกษาสภาพภูมิประเทศลุ่มน้ำห้วยเสนงและพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงในเขตตำบลเฉนียง

ทีมนักวิจัย ๘ คน

ทีมพี่เลี้ยง ๓ คน

ผู้รู้ ๕ คน

หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ๕ คน ตัวแทนผู้นำแต่ละบ้าน ๒๐ คน

รวม ๔๑ คน

วัตถุประสงค์

-เพื่อศึกษาสภาพบริบทของพื้นที่และลุ่มน้ำห้วยเสนง

-เพื่อศึกษาด้านพัฒนาการการแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนและลุ่มน้ำห้วยเสนง

- ประสานทีม ประสานผู้ให้ข้อมูล ประชุมวางแผนแตกกรอบประเด็น เก็บข้อมูล สรุปข้อมูล

ผลคาดว่าจะได้รับ

-เกิดฐานข้อมูลในด้านสภาพบริบทของพื้นที่ในลุ่มน้ำห้วยเสนง

-เกิดฐานข้อมูลในด้านพัฒนาการการแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนและลุ่มน้ำห้วยเสนง

๓.๔ การดำเนินงานการศึกษาข้อมูลเชิงปริมาณและคุณภาพกับศักยภาพของน้ำในลุ่มน้ำในลุ่มน้ำห้วยเสนง

ทีมนักวิจัย ๘ คน

ทีมพี่เลี้ยง ๓ คน

ผู้รู้ ๕ คน

หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ๕ คน ตัวแทนผู้นำแต่ละบ้าน ๒๐ คน

รวม ๔๑ คน

วัตถุประสงค์

- เพื่อศึกษาฐานข้อมูลเชิงคุณภาพและปริมาณของน้ำที่เกี่ยวข้องกับชุมชนและตำบลเฉนียง

- ประสานทีม ประสานผู้ให้ข้อมูล ประชุมวางแผนแตกกรอบประเด็น เก็บข้อมูล สรุปข้อมูล

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- เกิดฐานข้อมูลเชิงคุณภาพและปริมาณของน้ำที่เกี่ยวข้องกับชุมชนและตำบลเฉนียง

๓.๕ การดำเนินงานการศึกษาสภาพปัญหาผลกระทบที่เกิดขึ้นในพื้นที่ในด้านต่างๆ เช่น เศรษฐกิจสังคมและสุขภาพ

ทีมนักวิจัย ๘ คน

ทีมพี่เลี้ยง ๓ คน

ผู้รู้ ๕ คน

หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ๕ คน ตัวแทนผู้นำแต่ละบ้าน ๒๐ คน

รวม ๔๑ คน

วัตถุประสงค์

- เพื่อศึกษาในด้านปัญหาสาเหตุและผลกระทบในด้านต่างๆที่เกี่ยวข้องในชุมชนและตำบลเจนีง
- ประสานทีม ประสานผู้ให้ข้อมูล ประชุมวางแผนแตกกรอบประเด็น เก็บข้อมูล สรุปข้อมูล ผลที่คาดว่าจะได้รับ
- เกิดความรู้ในด้านปัญหาสาเหตุและผลกระทบในด้านต่างๆที่เกี่ยวข้องในชุมชนและตำบลเจนีง

๓.๖ ศึกษาภูมิปัญญาในการปรับตัวกับสภาพปัญหาจากอุทกภัย

- ทีมนักวิจัย ๘ คน
- ทีมพี่เลี้ยง ๓ คน
- ผู้รู้ ๕ คน
- หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ๕ คน ตัวแทนผู้นำแต่ละบ้าน ๒๐ คน
- รวม ๔๑ คน

วัตถุประสงค์

- เพื่อศึกษาข้อมูลด้านพัฒนาการในการปรับตัวของชุมชนกับปัญหาอุทกภัย
- ประสานทีม ประสานผู้ให้ข้อมูล ประชุมวางแผนแตกกรอบประเด็น เก็บข้อมูล สรุปข้อมูล ผลที่คาดว่าจะได้รับ
- เกิดข้อมูลด้านพัฒนาการในการปรับตัวของชุมชนกับปัญหาอุทกภัย

๓.๗ กิจกรรม เวทีวิเคราะห์และประมวลข้อมูล

- เพื่อวิเคราะห์และประมวลฐานข้อมูลอย่างเป็นระบบ
- ประสานทีม ประชุม วางกรอบวิเคราะห์ ระดมฐานข้อมูล แลกเปลี่ยน สรุปข้อมูล
- ทีมนักวิจัย ๘ คน
- ทีมพี่เลี้ยง ๓ คน
- ตัวแทนผู้นำแต่ละบ้าน ๒๐ คน
- หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ๕ คน
- รวม ๓๖ คน
- ได้ฐานข้อมูลวิเคราะห์ที่เป็นระบบ

๓.๘ ดำเนินงานจัดทำรายงานความก้าวหน้า

- ทีมวิจัย ๘ คน
- ทีมพี่เลี้ยง ๓ คน

วัตถุประสงค์

- เพื่อจัดทำรายงานความก้าวหน้าในการดำเนินการ
- รวบรวมข้อมูล เรียบเรียง เขียนรายงานผลที่คาดว่าจะได้รับ

-ได้รายงานความก้าวหน้า

๓.๙ กิจกรรมเวทีนำเสนอข้อมูลความก้าวหน้าของการศึกษา

การดำเนินการ

ทีมนักวิจัย ๘ คน

ทีมพี่เลี้ยง ๓ คน

ชาวบ้านละแวก ๕๐ คน ผู้นำชุมชน ๒๐ คน หน่วยงานท้องถิ่น ๑๕ คน

รวม ๙๖ คน

วัตถุประสงค์

-เพื่อนำเสนอฐานข้อมูลที่เกิดจากการศึกษา

-เพื่อสร้างความเข้าใจให้กับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานและทิศทางการดำเนินงานต่อไป

-ประสานทีม ประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นำเสนอผลการดำเนินงาน อภิปราย เสนอแนะ ออกแบบแนวทางในการ

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

-ได้นำเสนอข้อมูลจากการศึกษา

-เกิดความเข้าใจของคนในชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับผลการศึกษา

-นักวิจัยได้ชี้แจงแนวทางการดำเนินการและแสวงหาความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะเห็นได้ว่าแผนงานที่กล่าวมาดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่ามีการแบ่งบทบาทหน้าที่ของคนทำงาน และสร้างการมีส่วนร่วมและความเข้าใจของคนในชุมชน

ตารางที่ ๑ แสดงรายละเอียดขั้นตอน กระบวนการและเครื่องมือในการดำเนินงานวิจัย

ขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย	กระบวนการวิจัย	เครื่องมือในการดำเนินงานวิจัย
๑) ขั้นเตรียมก่อนการศึกษาวิจัย	- ประชุม	- เอกสารโครงการวิจัย ตารางกำหนดแผนงานวิจัย
๑.๑ ประชุมเตรียมทีมวิจัยและบทบาทแผนการวิจัย	- ประชุม	- เอกสารโครงการวิจัย ตารางแผนงาน และแผนที่คุ่มน้ำห้วยเสนงและแผนที่ตำบลเฉนียง
๑.๒ เวทีชี้แจงโครงการ		

ตารางที่ ๑ (ต่อ)

<p>๒) ชั้นการศึกษาวิจัยและรวบรวมข้อมูล</p>		
<p>๒.๑ ศึกษาสภาพภูมิประเทศลุ่มน้ำห้วยเสนงและพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงในเขตตำบลเจนีง</p>	<p>-ประชุมระดมข้อมูลประชุมกลุ่มย่อย สํารวจสัมภาษณ์บุคคลและกลุ่ม</p>	<p>-แผนที่ตำบลเจนีง ,แผนที่เดินดิน,แผนที่ระบบ gps, Time line</p>
<p>๒.๒ ศึกษาข้อมูลเชิงปริมาณและคุณภาพกับศักยภาพของน้ำในลุ่มน้ำในลุ่มน้ำห้วยเสนง</p>	<p>-ประชุมระดมข้อมูลประชุมกลุ่มย่อย สํารวจสัมภาษณ์บุคคลและกลุ่ม</p>	<p>-แผนที่ตำบลเจนีง ,แผนที่เดินดิน,แผนที่ระบบ gps, Time line,แบบบันทึกข้อมูลเชิงสถิติ</p>
<p>๒.๓ ศึกษาสภาพปัญหาผลกระทบที่เกิดขึ้นในพื้นที่ในด้านต่างๆ เช่น เศรษฐกิจสังคม และสุขภาพ</p>	<p>-ประชุมระดมข้อมูลประชุมกลุ่มย่อย สํารวจสัมภาษณ์บุคคลและกลุ่ม</p>	<p>-แผนที่ตำบลเจนีง ,แผนที่เดินดิน,แผนที่ระบบ gps, Time line,แบบบันทึกข้อมูลเชิงสถิติ,แบบสำรวจข้อมูล,ปฏิทินการผลิต</p>
<p>๒.๔ ศึกษาภูมิปัญญาในการปรับตัวกับสภาพปัญหาจากอุทกภัย</p>	<p>-ประชุมระดมข้อมูลประชุมกลุ่มย่อย สํารวจสัมภาษณ์บุคคลและกลุ่ม</p>	<p>-แผนที่ตำบลเจนีง ,แผนที่เดินดิน,แผนที่ระบบ gps, Time line,ปฏิทินการผลิต ,ปฏิทินการใช้ฐานทรัพยากร</p>

ตารางที่ ๑ (ต่อ)

๓.๔ สังเคราะห์ข้อมูลค้นหา รูปแบบการปรับตัวและแนวทางการปฏิบัติการ	-สังเคราะห์เชิงพื้นที่แบบองค์รวม	-แผนที่ตำบลแผนที่เดินดิน,แผนที่ระบบ gps, Time line,ปฏิทินการผลิต,ปฏิทินการใช้ฐานทรัพยากร,แบบบันทึกข้อมูลเชิงสถิติ, แบบจำลองปัญหาอุทกภัยและผลกระทบ,ชุดข้อเสนอ
๔) จัดทำแผนบริหารจัดการปัญหาอุทกภัย ๔.๑ เวก์เสนอแผนปฏิบัติการกับ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	-ประชุม	-แผนที่ตำบลแผนที่เดินดิน,แผนที่ระบบ gps, Time line,ปฏิทินการผลิต,ปฏิทินการใช้ฐานทรัพยากร,แบบบันทึกข้อมูลเชิงสถิติ, แบบจำลองปัญหาอุทกภัยและผลกระทบ ข้อมูลเชิงคุณภาพ , ข้อมูลเชิงสถิติ,เอกสารชุดข้อเสนอ,ตารางวางแผนงาน
๔.๒ เวก์ผลักดันข้อเสนอและติดตามแผนปฏิบัติการ	- ประชุม ประสานงานติดตาม	- ตารางแผนดำเนินงาน ,ชุดข้อเสนอ
๕) สรุปผลการปฏิบัติการและสรุปผลการศึกษา ๕.๑ สรุปผลการศึกษาและปฏิบัติการ	-ประชุมระดมข้อคิดเห็น	- เอกสารชุดโครงการ,ตารางแผนการปฏิบัติการ
๕.๒ จัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์	-เขียนรายงาน	- ฐานข้อมูลจากการศึกษาทั้งหมด
๕.๓ นำเสนอผลการศึกษาต่อสาธารณะ	-ประชุม	- เอกสารโครงการ ,สรุปย่อโครงการศึกษา, รายงานฉบับสมบูรณ์,ข้อมูลสื่อต่างๆที่เกิดขึ้นจากงานวิจัย
๕.๔ จำทำรายงานฉบับสมบูรณ์	- เขียนรายงาน	- ฐานข้อมูลจากการศึกษาทั้งหมด

บทที่ ๔ ผลการศึกษา

จากการศึกษาวิจัยในโครงการ ศึกษาศึกษารูปแบบและกระบวนการปรับตัวของชุมชนกับปัญหา อุทกภัยที่เกิดขึ้นใน ตำบลเจนีง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ได้ทำการศึกษาดังต่อไปนี้

ประการแรก ศึกษาบริบทชุมชน

ประการที่สอง ศึกษาสภาพภูมินิเวศน์และพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงในกลุ่มน้ำห้วยเสนงในเขตพื้นที่ ตำบลเจนีง

ประการที่สาม ศึกษาสภาพปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากปัญหาน้ำท่วมในพื้นที่ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม

ประการที่สี่ สุขภาพภูมิปัญญาและการปรับตัวของชุมชนกับปัญหาอุทกภัยที่เกิดขึ้น

ประการที่ห้า ศึกษากระบวนการจัดการปัญหาที่เกิดจากอุทกภัยที่สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ของชุมชน ตำบลเจนีง

๔.๑ บริบทชุมชน

ในการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านละเอะ ได้มีการแบ่งช่วงของประวัติศาสตร์จากเหตุการณ์สำคัญ ที่มีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อสังคมสุรินทร์และชุมชนดังนี้

ยุคสร้างทางรถไฟ รัฐบาลในยุคนั้นได้มีการเปิดเส้นทางรถไฟจาก โคราช-สุรินทร์ ประมาณปี พ.ศ. ๒๔๖๗-๒๔๖๙ จากนั้นเกิดความเปลี่ยนแปลงสำคัญทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจในจังหวัดสุรินทร์ โดยมีการ แลกเปลี่ยนซื้อขายและขนส่งสินค้าผ่านรถไฟ เช่น ข้าว ไข่ หมู และเป็ด เป็นต้น

นายอัษฎางค์ ชมดี นักวิชาการท้องถิ่น กล่าวว่า “การตัดทางรถไฟในภาคอีสาน ยุคแรกเป็นเรื่อง อาณานิคมจากฝรั่งเศส แล้วมาคาอยู่โคราชประมาณยี่สิบปี เสร็จแล้วมาตัดถึงภาคอีสานเพราะอะไร เป็นเรื่อง เศรษฐกิจเรื่องปลูกข้าวทั้งนั้น เมืองสุรินทร์เคยส่งข้าวเข้ากรุงเทพอันดับหนึ่งของประเทศไทย สังเกตว่าสุรินทร์ มีปล่องไซโลโรงสีเต็มไปหมด น่าจะมากที่สุดในประเทศไทย แสดงว่าเส้นทางรถไฟย่อมมีความเกี่ยวข้องไม่น้อย กับการปลูกข้าว รวมทั้งการจัดการน้ำการหาแหล่งน้ำด้วย นอกจากข้าวแล้วยังมีหมูด้วย ฟาร์มหมูแต่ก่อนแถว บ้านเราเยอะ รวมทั้งเป็ดไก่ด้วย นำไปขายโดยขนส่งขึ้นรถไฟ มูลค่าทางเศรษฐกิจมหาศาล มันจึงทำให้คนจีน ย้ายมาอยู่แถวบ้านเราเยอะมาก”

ยุคก่อตั้งหมู่บ้าน ได้มีกลุ่มคนเข้ามาตั้งถิ่นที่อยู่อาศัย กลุ่มผู้เข้ามาอยู่แรก ๆ คือ ครอบครัวของนาย จวง เจริมทอง มีเชื้อสายจีนผมจุก หรือ ผมทรงแมนจู เดิมทีเคยตั้งรกรากอยู่บริเวณซอยปอยปริง หรือซอย ปอยปริงอยู่ติดกับวัดพรหมสุรินทร์ ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ เขาได้พาครอบครัวเข้ามาจับจอง พื้นที่ ในหมู่บ้านซึ่งมีสภาพเป็นป่า (คือทิศตะวันตกของหมู่บ้านในปัจจุบัน)

ต่อมามีครอบครัวของนายสอน-นางพัน เรื่องสุขได้พาครอบครัวและลูกหลานเข้ามาจับจองอีกด้าน หนึ่งของป่ารก ต่อมาจึงได้เรียกว่า “ป่าตาสอน” (ตั้งอยู่ฝั่งเหนือของหมู่บ้านซึ่งติดกับลำห้วยเสนง)

อีกกลุ่มคือนายวิน -นางไมล์ ขอสกุลยิ่ง ได้เข้ามาตั้งรกรากและจับจองป่า ฝั่งทิศใต้ของหมู่บ้าน ปัจจุบันคือป่าท่าเลกระทม หรือป่ากระทม

ยุคสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยเสนง อ่างเก็บน้ำห้วยเสนงเป็นโครงการ ๑ ใน ๘ โครงการพัฒนาแหล่งน้ำ อีสาน ซึ่งประกอบด้วย ๑.โครงการลำตะคอง ๒. โครงการทุ่งสัมฤทธิ์ ของจังหวัดนครราชสีมา ๓. โครงการห้วย

เสนาง จังหวัดสุรินทร์ ๔. โครงการห้วยน้ำหมาน จังหวัดเลย ๕. โครงการลุ่มน้ำโขง ๖. โครงการบ้านตุม-บ้าน ตัว จังหวัดมหาสารคาม ๗. โครงการทุ่งแซงบาดาล จังหวัดร้อยเอ็ด โดยเกิดจากมติการประชุมสภาเศรษฐกิจ ให้ชลประทานสำรวจในการจัดทำแผนพัฒนาแหล่งน้ำ ประพาพร แพงพะเนา หน้า ๑๐๙ การพัฒนาแหล่งน้ำ อีสานระหว่างปี ๒๕๘๒-๒๕๐๖ มีการเริ่มสำรวจครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๕๗๖

อ่างเก็บน้ำห้วยเสนางจึงได้ดำเนินการสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๘๒ และสร้างเสร็จในปี พ.ศ. ๒๕๘๘ ตลอดระยะเวลาของการสร้างประสบปัญหาอุปสรรคมาโดยตลอด ตั้งแต่เริ่มสร้างที่วัสดุอุปกรณ์แหล่งวัตถุดิบ หายากขนส่งลำบาก รวมทั้งการสำรวจบันทึกข้อมูลระดับน้ำในลำห้วยเสนางผิดพลาด กล่าวคือเมื่อถึงถึงกลางปี กลับมีน้ำไม่พอทำให้การทำงานล่าช้า เนื่องจากน้ำหน้าเขื่อนไม่เพียงพอต่อการระบายสู่คูคลองได้ เมื่อถึง สิงหาคม-กันยายน น้ำในห้วยเสนางหลากท่วมลงมาตลอดทั้งลุ่ม จำเป็นต้องเร่งระบายน้ำทิ้งโดยเปล่าประโยชน์ การแก้ปัญหาของโครงการห้วยเสนางคือ การสร้างอ่างเก็บน้ำขึ้นเหนือที่ตั้งห้วยนาง (ประพาพร แพงพะเนา ๒๕๘๒-๒๕๐๖: ๑๔๑-๑๔๒)

ปี พ.ศ. ๒๕๘๕ ตั้งโรงเรียนเกษตรกรรมสุรินทร์ หรือสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตสุรินทร์ เดิมที่สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตสุรินทร์ เคยตั้งอยู่ที่ตัวเมือง บริเวณที่ตั้งของโรงเรียนสุรวิทยาคาร และโรงเรียนสิรินธร ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๘๑ ได้ย้ายมาตั้งอยู่ที่บริเวณที่ตั้งของค่ายทหารวิรัตน์โยธิน แล้วได้ย้าย มาตั้งบริเวณปัจจุบันในปี ๒๕๘๕ (๑๐๐ ปี สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตสุรินทร์)

ในช่วงของการเข้ามาสร้างสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตสุรินทร์ แรกเริ่มนั้นประสบปัญหาน้ำหลากท่วมอาคารเรียนแปลงเกษตรของโรงเรียน ทางโรงเรียนจึงได้ทำทาบเพื่อป้องกันน้ำไม่ให้ไหลเข้าท่วม สร้างความเสียหายแก่โรงเรียน นาย... อาจารย์ธรรมบุญ ซึ่งขณะนั้นเป็น ผอ.ใหญ่ ได้เข้ามาเจรจากับทาง ชาวบ้านเพื่อขอซื้อที่ดินบริเวณฝั่งทิศใต้ของโรงเรียน (อาณาบริเวณที่ตั้งของ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติจังหวัดสุรินทร์ และประกันสังคม) เพื่อทำเป็นพื้นที่ทางน้ำเมื่อถึงคราวน้ำหลาก

ปี พ.ศ. ๒๕๙๓ กองทัพบกจัดตั้งหน่วยทหาร หรือค่ายวิรัตน์โยธิน จึงได้มีคำสั่งให้ชาวบ้านย้ายที่ทำ กินออกจากบริเวณที่ตั้ง เนื่องจากกันเป็นพื้นที่ค่ายทหาร นายบรรชา แก้วผ่อง เล่าว่า “ตาเคยเล่าให้ฟังว่า ที่ ค่ายทหารเดิมนั้นเคยเป็นที่ทำกินของชาวบ้าน เมื่อมีการสร้างค่ายขึ้นมีการกันเขตชาวบ้านจึงต้องย้ายหาแหล่ง ใหม่ การย้ายนั้นได้ให้ ตาซุส ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านอยู่บ้านแถวโกลนไซในเวลานั้น สมัยแต่ก่อนนั้นเมื่อหลวงสั่งก็ต้อง เชื้อฟิง ”

ปี พ.ศ. ๒๕๐๘ สงครามอินโดจีน มีการสร้างถนนสาย ๒๑๔ ก่อนนั้นเส้นทางหลักในการเดินทางจะ เป็นทางเกวียนที่ใช้ในการคมนาคมเดินทาง ซื่อขายแลกเปลี่ยนสิ่งของต่างๆ นายทวงศ์ ดุมนิล เล่าว่า “ก่อนนั้น ตาหวดเดินทางด้วยเกวียน เพื่อนำสินค้าไปขายที่เขมร เดินทางหลายวัน ขากลับก็จะเอาของจากเขมรมาฝากที่ บ้านเป็นประจำ” ในปี พ.ศ. ๒๕๐๘ เริ่มมีการสร้างถนนสาย ๒๑๔ ขึ้น ทำให้การเดินทางสะดวกขึ้นและเร็วขึ้น มาก

ยุคเพาะพันธุ์ปลา เริ่มปี พ.ศ. ๒๕๑๘ ลุงเป็ก ชาวบ้านละเอาเล่าว่า “แต่ก่อนเราปลูกข้าวนั้นละ แต่ หลังๆเริ่มมีการเพาะพันธุ์ขึ้น โดยเริ่มต้นคือ ครูมานิตย์ซึ่งแก่ทำงานอยู่ประมง ท่านมีความรู้เรื่องเลี้ยงปลา การ ขยายพันธุ์ปลา เริ่มต้นก็จะไปพวกปลาตะเพียน พวกนี้ เริ่มต้นก็ไม่กี่คน จากนั้นเริ่มเห็นว่ามีรายได้ดี จึงเริ่มมี การทำตามๆกันมา จนถึงปัจจุบัน

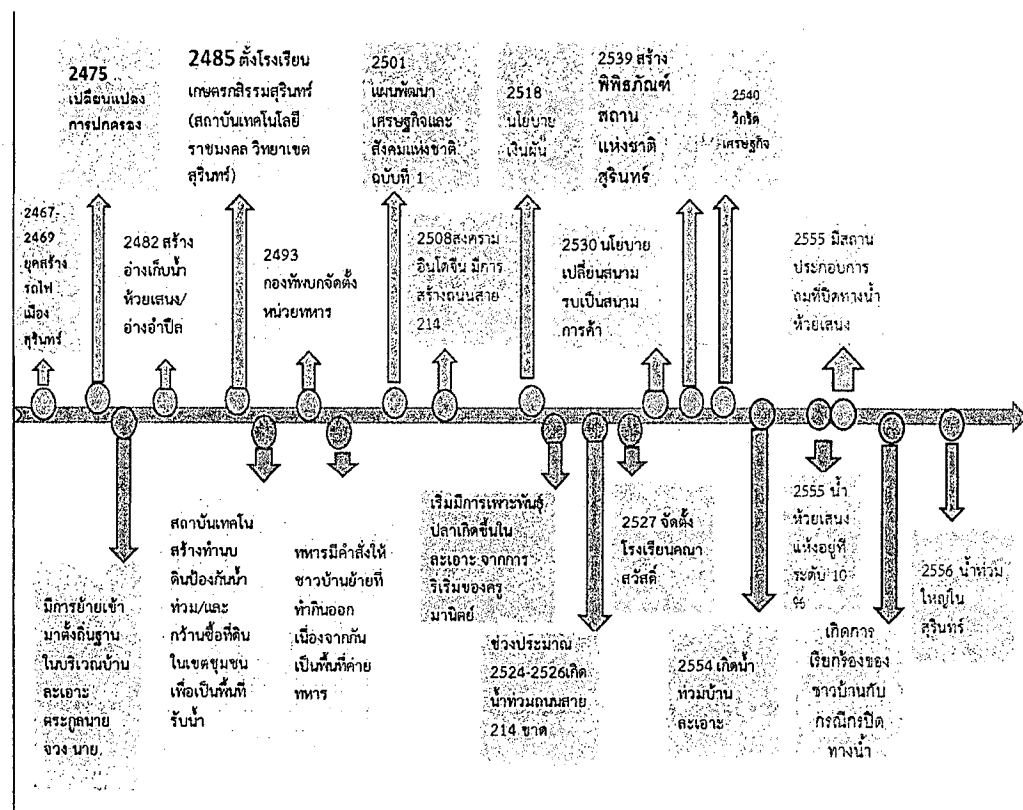
ต่อมาประมาณปี พ.ศ. ๒๕๒๔-๒๕๒๖ เกิดน้ำท่วม น้ำหลากส่งผลให้ ถนนสาย ๒๑๔ ขาด เนื่องจาก ไม่สามารถระบายน้ำออกได้

ยุคสร้างโรงเรียนคนสาส์ต ในปี พ.ศ. ๒๕๒๗ ได้มีการสร้างโรงเรียนคนสาส์ตขึ้น บริเวณฝั่งทิศตะวันตกของหมู่บ้านติดถนนเส้น ๒๑๔ ซึ่งเดิมนั้นเป็นที่นา มีแอ่งน้ำและร่องน้ำไหลผ่าน

ในปี พ.ศ. ๒๕๕๔ เกิดน้ำท่วมใหญ่ของไทย ที่ส่งผลเสียต่อคนไทยอย่างหนักเป็นวงกว้าง เช่น ปัญหา น้ำท่วมที่อยู่อาศัย ทำให้การดำเนินชีวิตเป็นไปด้วยความยากลำบากยิ่งขึ้น น้ำท่วมพื้นที่การเกษตรกรรม ส่งผลให้พืชผลและสัตว์เลี้ยงของเกษตรกรได้รับความเสียหาย และท่วมโรงงานอุตสาหกรรมส่งผลให้ เครื่องจักรและสินค้าเสียหาย เป็นต้น บ้านละเอาะหมู่ ๑๘ ที่เป็นพื้นที่ลุ่มและเป็นพื้นที่ทางน้ำผ่านก็ได้รับผลกระทบอย่างหนักเช่นกัน

ในปี พ.ศ. ๒๕๕๕ มีสถานประกอบการถมที่ปิดทางน้ำห้วยเสนง เมื่อมีความจริงมากขึ้น ประชากรเพิ่มขึ้นส่งผลให้ห้วยเสนงซึ่งเป็นลำห้วยอยู่ในพื้นที่ชานเมือง จังหวัดสุรินทร์ ได้รับผลกระทบ กล่าวคือ ผู้ประกอบการหลายรายได้ถมที่สร้างอาคารลูกล่ำลำห้วยเสนงเพื่อให้ได้พื้นที่มากขึ้น และในปีเดียวกันก็เกิดการเรียกร้องของชาวบ้าน เนื่องจากได้รับปัญหา น้ำท่วมขังเนื่องจากการระบายน้ำไม่สะดวก

ในช่วงเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๕๖ เกิดน้ำท่วมใหญ่ จังหวัดสุรินทร์ เนื่องจาก ได้มีร่องมรสุม ลื่อนลงมาผ่านภาคกลางและภาคตะวันออก ส่งผลให้ประเทศไทยตอนบน มีฝนตกหนาแน่นและหนัก โดยเฉพาะ จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดอำนาจเจริญ จังหวัดอุบลราชธานี ส่งผลให้ชลประทานจังหวัดสุรินทร์ ได้เปิดประตูระบายน้ำ เพิ่มขึ้น ทำให้จังหวัดสุรินทร์ประสบปัญหาน้ำท่วมใหญ่ มีราษฎรได้รับความเดือดร้อนจากเหตุอุทกภัยแล้ว จำนวน ๑๖ อำเภอ ๑๒๗ ตำบล ๑,๓๕๐ หมู่บ้าน มีราษฎรได้รับความเดือดร้อนจำนวน ๗๕๒,๑๐๖ คน ๒๔๖,๗๓๔ ครัวเรือน เสียชีวิต ๙ ราย

ภาพประกอบ ๒ แสดงการแบ่งช่วงประวัติศาสตร์จากเหตุการณ์สำคัญที่มีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อสังคมสุรินทร์และชุมชน

ประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านละเอาะ

บ้านละเอาะหมู่ที่ ๑๘ ตำบลเจนีง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ก่อตั้งขึ้นโดยครอบครัวของนายจวง เจริมทอง มีเชื้อสายจีนผมจุก เคยตั้งรกรากอยู่บริเวณซอยปอยปริง (ซอยปอยปริงอยู่ติดกับวัดพรหมสุรินทร์ ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์) ได้พาครอบครัวเข้ามาจับจอง พื้นที่ในหมู่บ้านซึ่งมีสภาพเป็นป่า (คือทิศตะวันตกของหมู่บ้านในปัจจุบัน)

ต่อมามีครอบครัวของนายสอน-นางพัน เรืองสุขได้พาครอบครัวและลูกหลานเข้ามาจับจองอีกด้านหนึ่งของป่ารก ต่อมาจึงได้เรียกว่า ป่าตาสอน (ฝั่งเหนือของหมู่บ้าน)

ที่มาของชื่อละเอาะแต่ก่อนนั้นมีหนองน้ำขุ่นมากอยู่ฝั่งทิศตะวันออกของหมู่บ้าน ติดกับหนองกระจันตามา และมีลำน้ำไหลที่ขุ่นมากที่เรียกว่าสตั้งเสนาง

ตำนานละลวงทมอ เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ขออะไรก็ได้สมปรารถนา แต่ต้องมีการแก้บนตอบแทน ถ้าไม่มีสิ่งตอบแทนหือไม่ยอมมาแก้บน ผู้ขออาจมีอันเป็นไป

รายชื่อผู้นำชุมชนในอดีต

๑. นายสัว	แก้วผ่อง	เสียชีวิตแล้ว
๒. นายเฮียะ	เจริญทอง	มีชีวิตอยู่
๓. นายเร็ด	เกสรบัว	เสียชีวิตแล้ว

ต่อมาชุมชนบ้านละเอาะได้แยกออกจากหมู่ ๑๓ เป็นหมู่ ๑๘ โดยมีผู้ใหญ่คนแรกคือ

๑. นายชอบ	แจ่มใส	
๒. นายพอง	ลับโกษา	เสียชีวิตแล้ว
๓. นางประยูร	แจ่มใส	พ.ศ. ๒๕๕๐-พ.ศ. ๒๕๕๕
๔. นางประยูร	แจ่มใส	๙ มิถุนายน ๒๕๕๕-ปัจจุบัน

ข้อมูลทั่วไป

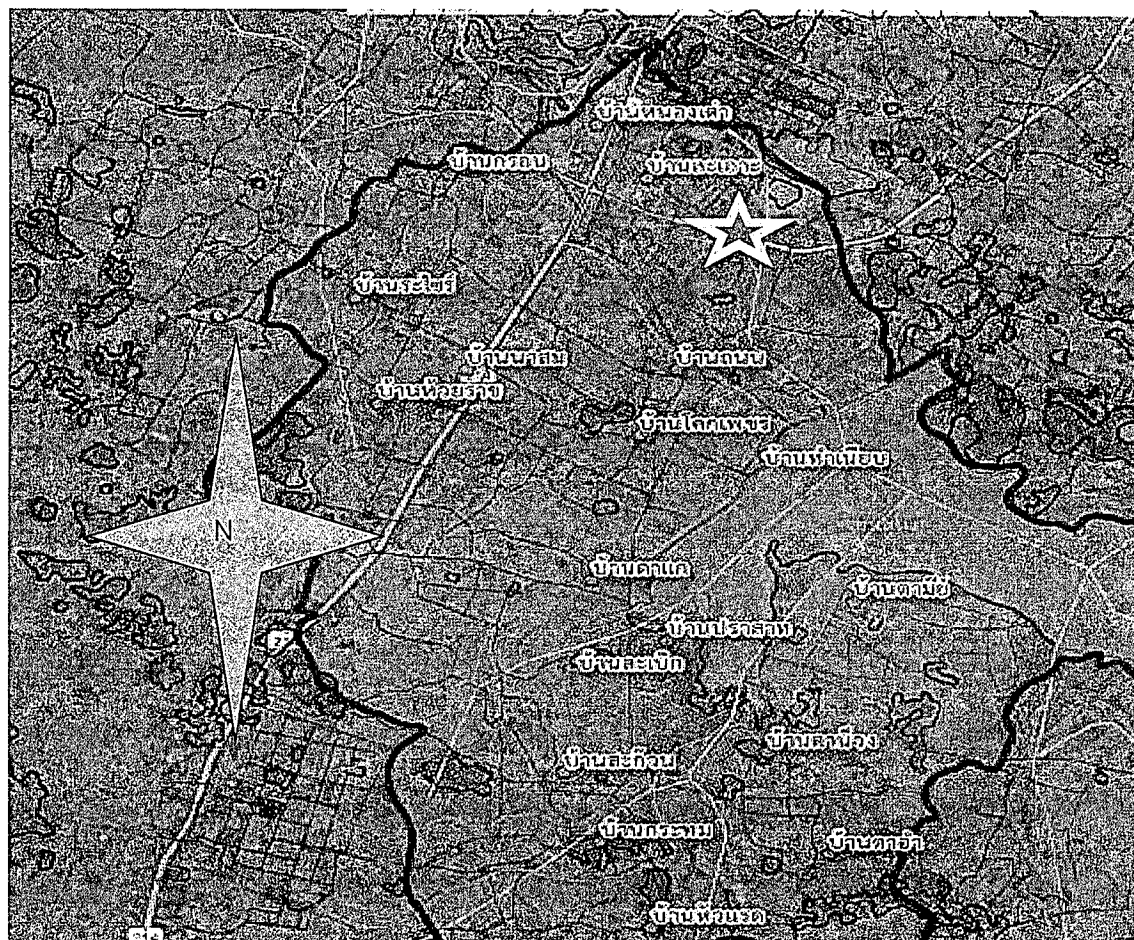
บ้านละเอาะตั้งอยู่ห่างจากตัวจังหวัดสุรินทร์ ประมาณ ๕ กิโลเมตร

ทิศเหนือ ติดกับม.ราชมงคลฯ ตำบลนอกเมือง อำเภอเมือง จ.สุรินทร์

ทิศใต้ ติดกับบ้านถนน หมู่ ๘ ตำบลเจนีง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

ทิศตะวันตก ติดกับบ้านหนองเต่า หมู่ ๑๓ ตำบล เจนีง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

ทิศตะวันออก ติดกับลำห้วยเสนาง

ภาพประกอบ ๓ แสดงข้อมูลที่ตั้งบ้านละเอะ

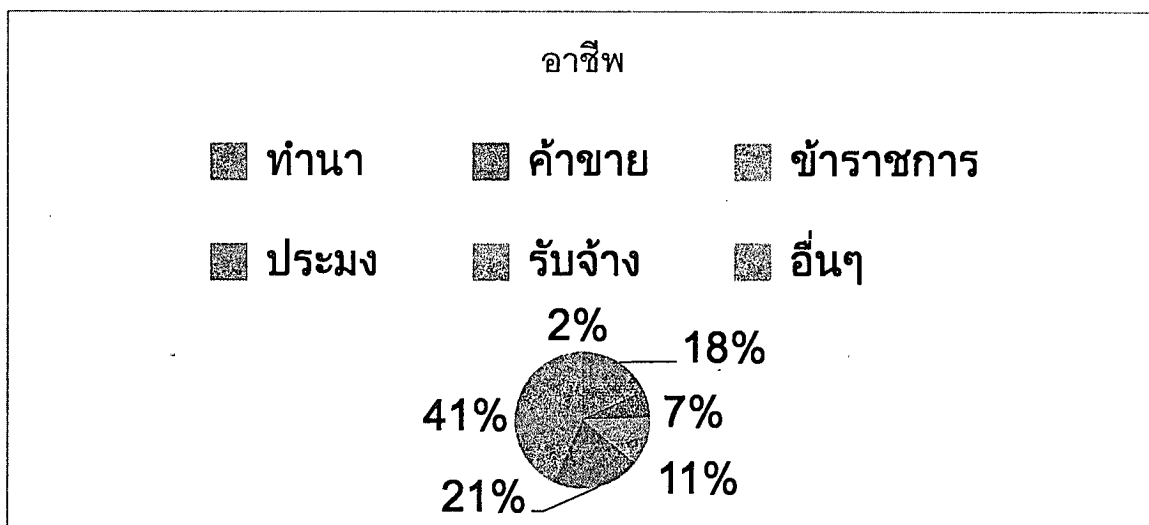
ข้อมูลเนื้อที่และประชากร

บ้านละเอะ หมู่ ๑๘ ตำบลเจียง จังหวัดสุรินทร์ มีเนื้อที่อาณาบริเวณทั้งหมด ๑,๐๔๗ ไร่ แบ่งออกเป็น ที่อยู่อาศัย ๑๔๐ ไร่ ที่ทำการเกษตร ทำนา ทำสวน ประมง ๙๓๔ ไร่ พื้นที่ สาธารณะ ๗ ไร่

จำนวนประชากร มีทั้งหมด ๒๓๔ ครัวเรือน จำนวนประชากร ๘๙๕ คน ชาย ๔๓๗ หญิง ๔๕๘

ข้อมูลด้านการประกอบอาชีพ

อาชีพทำนา ๔๒ ครัวเรือน อาชีพค้าขาย ๑๕ ครัวเรือน อาชีพข้าราชการ ๒๖ ครัวเรือน อาชีพประมง ๔๙ ครัวเรือน อาชีพอื่นๆ ๔ ครัวเรือน (ข้อมูลจากการสำรวจ วางแผนพัฒนาหมู่บ้าน ปี ๕๖)

ภาพประกอบ ๔ แสดงอัตราส่วนการใช้ประโยชน์ที่ดินของชาวบ้านหมู่บ้านละเอาะ

กลุ่มเศรษฐกิจชุมชน และเงินกองทุนในชุมชนเงินกองทุนหมู่บ้านละเอาะ ประธานชื่อ นายสมชาติ เกสรบัว จำนวนสมาชิก ๑๖๖ คน เงินทุน ๒,๔๐๐,๐๐๐ บาท

กิจกรรมที่สำคัญของกลุ่ม

- ให้สมาชิกกู้ยืมเพื่อการประกอบอาชีพ
- จัดสวัสดิการในชุมชน
- สร้างเครือข่ายระดับตำบล
- ส่งเงินออมทรัพย์สัจจะ

กลุ่มสหกรณ์ประมงจังหวัดสุรินทร์จำกัด ประธานชื่อนายนรงค์ศักดิ์ สร้อยเพชร จำนวนสมาชิก ๓๐๓ คน เงินทุน ๓,๐๐๐,๐๐๐ บาท กิจกรรมสำคัญของกลุ่มมีดังนี้

- ให้สมาชิกกู้ยืมเงินเพื่อประกอบอาชีพ เพาะเลี้ยงพันธุ์ปลา
- จัดสวัสดิการในชุมชน
- สร้างเครือข่ายระดับตำบล
- รวมขายพันธุ์ปลา

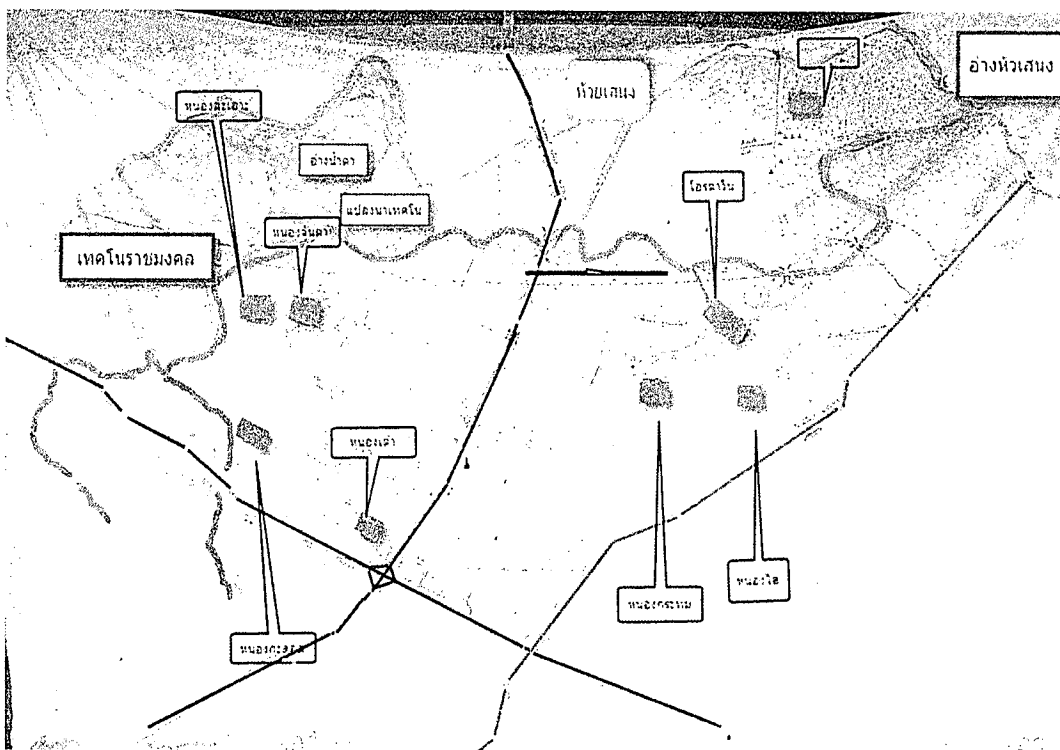
ฐานทรัพยากร

แหล่งน้ำธรรมชาติ

มีลำห้วยเสนง อยู่ฝั่งทิศตะวันออกของหมู่บ้าน อ้อมขนابและมุ่งสู่ทิศตะวันตก มีขนาดความกว้าง ประมาณ ๑๐-๓๕ เมตร หนองจันทร์ตามาอยู่ฝั่งทิศเหนือของหมู่บ้าน หนองละเอาะ หนองกระหมหนองใสหนอง กะดอลโอร ตาวัน

แหล่งน้ำที่สร้างขึ้น

อ่างเก็บน้ำห้วยเสนง อ่างน้ำตา คลองชลประทาน คลองไส้ไก่ทรัพยากร ป่าไม้ป่า ริมห้วยเสนง ป่า
ชุมชน

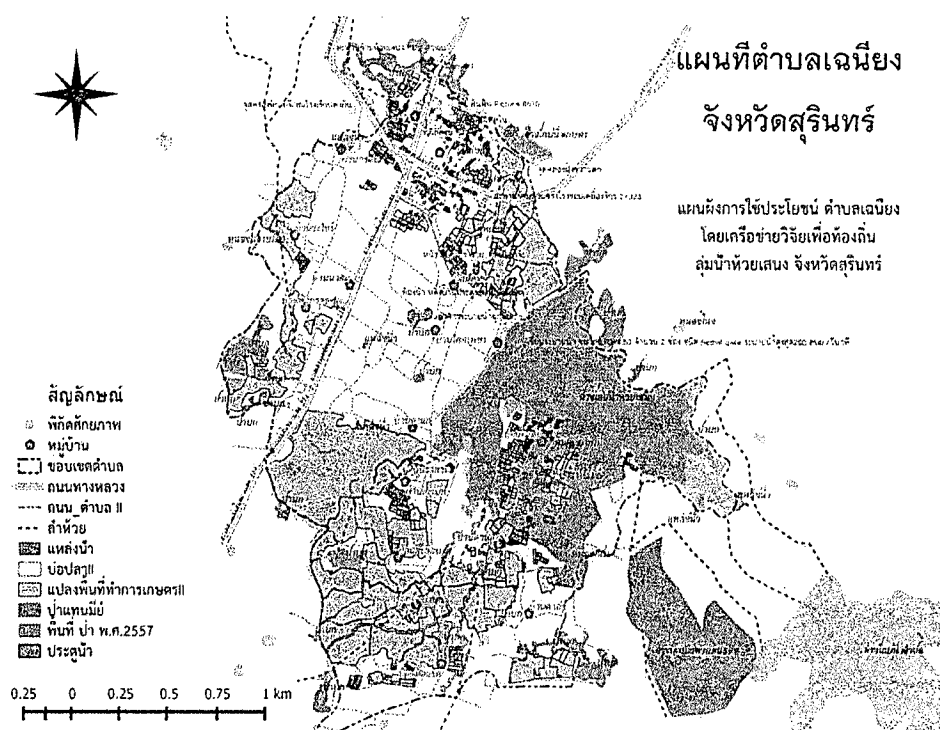
ภาพประกอบ ๕ แสดงแหล่งน้ำ

๔.๒ สถาปณานิเวศน์และพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงในกลุ่มน้ำห้วยเสนงในเขตพื้นที่ตำบลเจนีง

ภูมิเสาระ หมายถึงถิ่นที่อาศัย ภูมิเสแสร หมายถึงถิ่นที่ทำกิน ภูมิสตั้ง หมายถึงถิ่นฐานทรัพยากรในลำ
ห้วย ซึ่งประกอบไปด้วยฐานทรัพยากรที่สำคัญดังนี้คือ

สติงเสนง ไกลสติง ปลาย ตระเปียง ป่าริมห้วย เจนีง ตามภาษาท้องถิ่นเขมรสุรินทร์หมายถึง
อุปกรณ์หาปลาชนิดหนึ่ง ที่ทำด้วยไม้ไผ่สานประกบกัน เพื่อใช้ในการช้อนปลา ช้อนกุ้ง ในน้ำตื้นๆ ชื่อตำบล
เจนีงจึงสะท้อนถึงสภาพของถิ่นที่อยู่อาศัยที่มีความอุดมของแหล่งน้ำและพันธุ์ปลา

ตำบลเจนีง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ประกอบด้วยหมู่บ้าน หมู่๒ บ้านท่าเนียบ , หมู่๒ บ้าน
ลำควน , หมู่๓ บ้านตามี๋ย , หมู่๔ บ้านปราสาท , หมู่๕ บ้านสะก๊วน , หมู่๖ บ้านตาแก , หมู่๗ บ้านห้วยราช ,
หมู่๘ บ้านถนน , หมู่๘ บ้านหัวแรด , หมู่๙ บ้านกรอน , หมู่๑๑ บ้านละเบิก , หมู่๑๒ บ้านกระทม , หมู่๑๓
บ้านหนองเต่า , หมู่๑๔ บ้านตานึง , หมู่๑๕ บ้านระไซร์ , หมู่๑๖ บ้านตาอำ , หมู่๑๗ บ้านนาสม , หมู่๑๘ บ้าน
ละเอาะ , หมู่๑๙ บ้านโคกเพชร มีประชากรทั้งหมด ๑๑,๙๑๓ คน จำนวนหลังคาเรือน ๓,๑๓๙ หลังคาเรือน

ภาพประกอบ ๖ แสดงแผนที่ตำบลเจนีง

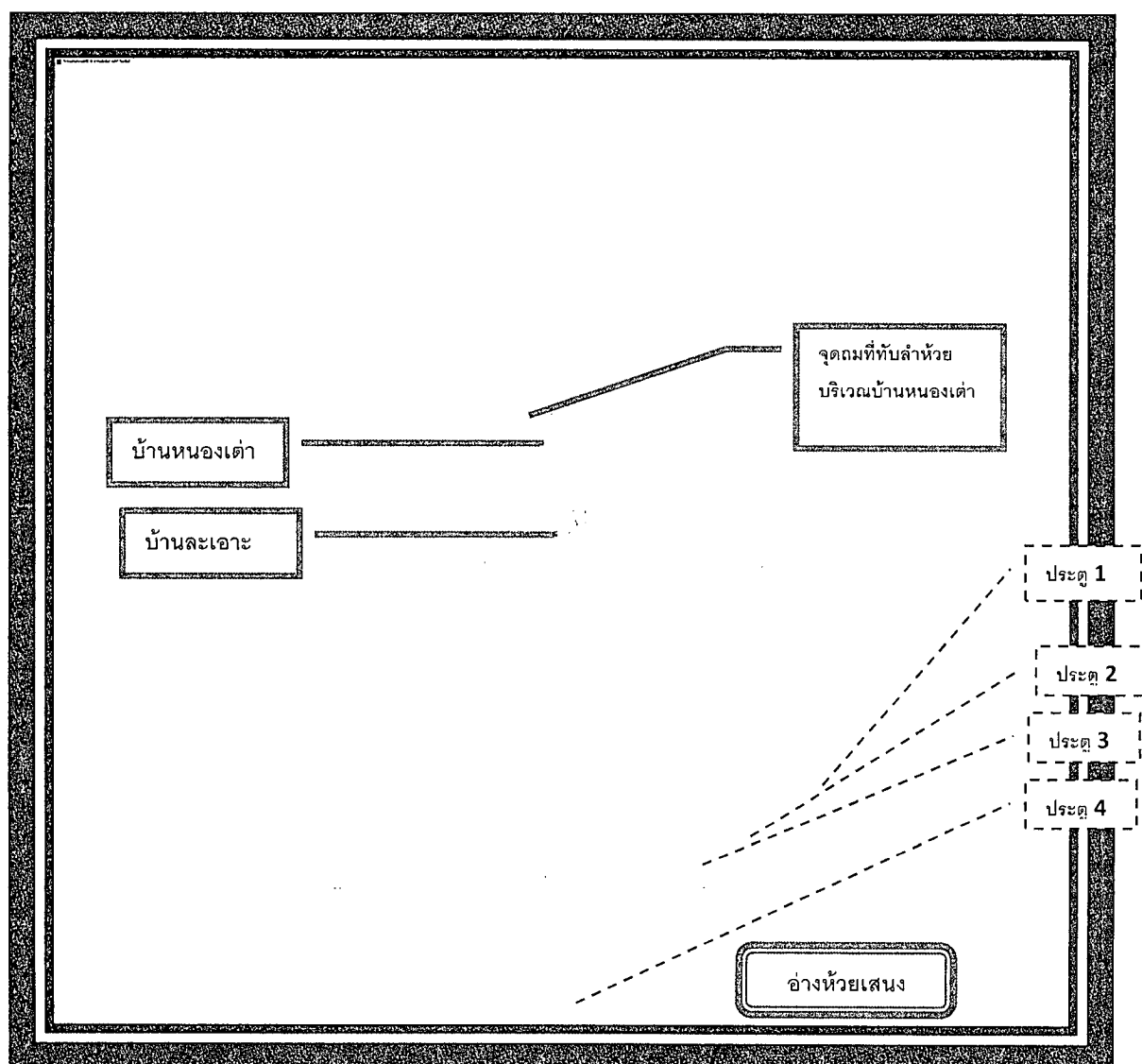
บ้านละเอาะ ตามภาษาถิ่น ละเอาะ หมายถึง ชุน ไผ่ หรือน้ำชุน ชื่อนี้สอดคล้องกับ ชื่อตระเปียง ละเอาะ (หนองละเอาะ) อยู่ฝั่งทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของหมู่บ้าน ติดกับลำห้วยเสนง จึงเป็นที่มาของชื่อหมู่บ้าน ละเอาะในปัจจุบัน

บ้านละเอาะการทำมาหากินในอดีตนั้นจะทำนาเป็นหลักซึ่งจะอยู่บริเวณฝั่งทิศเหนือของหมู่บ้าน และกระจายทั่วไปเป็นบางจุด การทำนาในอดีตจะทำนาดำ จะเริ่มหว่านกล้าเมื่อช่วงเดือนพฤษภาคม ปัจจุบันบ้านละเอาะถือได้ว่าเป็นชุมชนชุมชนชานเมือง ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ ๔ กิโลเมตร อยู่ติดกับถนนเส้น ๒๑๔ มีถนนเลี่ยงเมืองตัดผ่าน มีแหล่งน้ำที่สำคัญคือลำห้วยเสนง ซึ่งเป็นฐานทรัพยากรที่สำคัญของชุมชน การดำรงชีวิตของชาวบ้านก็จะพึ่งพาอาศัยลำห้วยเสนง ใช้เป็นแหล่งน้ำในการทำเกษตร เป็นแหล่งอาหาร ทั้งพันธุ์พืช พันธุ์ปลา แต่เนื่องจากมีอยู่ใกล้ตัวเมือง สุรินทร์และมีความอุดมสมบูรณ์ที่ดินบริเวณนี้จึงเป็นที่ต้องการของนักลงทุนและมีการเคลื่อนย้ายของกลุ่มคนเข้ามาหลายหลาย ทั้งผู้ใช้แรงงาน ข้าราชการเกษียร นักการเมือง

อ่างเก็บน้ำห้วยเสนง เริ่มสร้างพ.ศ. ๒๔๘๓ สร้างเสร็จเมื่อและเริ่มใช้เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๑ อยู่ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ ๑๕ กิโลเมตร มีความสูงจากท้องน้ำ ๒๐ เมตร ความยาวของสันเขื่อน ๔.๔ กิโลเมตร มีความจุที่ระดับเก็บกัก ๒๐.๐๒๒ ล้านลูกบาศก์เมตร ส่งน้ำเพื่อการเกษตรพื้นที่ชลประทาน ๕๐,๐๐๐ ไร่ เป็นแหล่งน้ำสำคัญในการผลิตน้ำประปาของจังหวัด ปีละประมาณ ๘.๖๗ ล้านลูกบาศก์เมตร (ข้อมูลจาก สรุปรข้อมูลจังหวัด) หากระวางเขตพื้นที่ของห้วยเสนงเป็นลุ่มน้ำห้วยเสนงจะมีพื้นที่ครอบคลุม ทั้งหมด ๔ อำเภอ คือ พนมดงรัก กาบเชิง ปราสาท เมืองสุรินทร์ โดยวางขอบเขตเป็นหน่วยตำบลจะครอบคลุมทั้งหมด ๒๒ ตำบล มีต้นน้ำมาจากพนมดงรักไหลรวมกันเป็นลำห้วยเสนงมุ่งลงสู่ตัวอ่างห้วยเสนง บริเวณบ้านปราสาท ตำบลเจนีงฝั่ง

ทิศใต้ของตัวอ่าง และมาจากอ่างอำปิล ตำบลเทนมีย์ อำเภอเมือง อยู่ฝั่งทิศตะวันออกของอ่างห้วยเสนง

อ่างเก็บน้ำห้วยเสนงจึงเป็นแหล่งน้ำสายสำคัญในเขตพื้นที่ตำบลเจนีง โดยอ่างเก็บน้ำห้วยเสนง เป็นเขื่อนดินตั้งอยู่ตำบลเจนีงและตำบลเทนมีย์ อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์มีประตูทางน้ำไหลออกอยู่ ๔ จุดดังนี้คือ ประตูบานที่ ๑ นับจากทิศเหนือของอ่าง จะติดอาณาเขตของบ้านโคกกระเพอ ไหลผ่าน ศูนย์ศิลปาชีพอีสานใต้จังหวัดสุรินทร์ ผ่านอ่างน้ำตา วิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ เข้าสู่เมืองสุรินทร์ ประตูบานที่ ๒ เป็นคันไถร่น้ำล้น มุ่งไปยังบ้านโคกเพชร เทคโนโลยีราชชมงคลวิทยาเขตสุรินทร์ บ้านละเอาะ บ้านหนองเต่า ตัดผ่านถนนสาย ๒๑๔ มุ่งสู่บ้านยาง ประตูบานที่ ๓ ไหลผ่านบ้านถนน ผ่านบ้านละเอาะและบ้านหนองเต่าฝั่งทิศใต้ ผ่าข้ามผ่านถนนสาย ๒๑๔ ประตูบานที่ ๔ ไหลลงสู่ที่น้ำบ้านตาแก ตำบลเจนีง

ภาพประกอบ ๗ แสดง จุดที่ตั้งประตูระบายน้ำห้วยเสนง

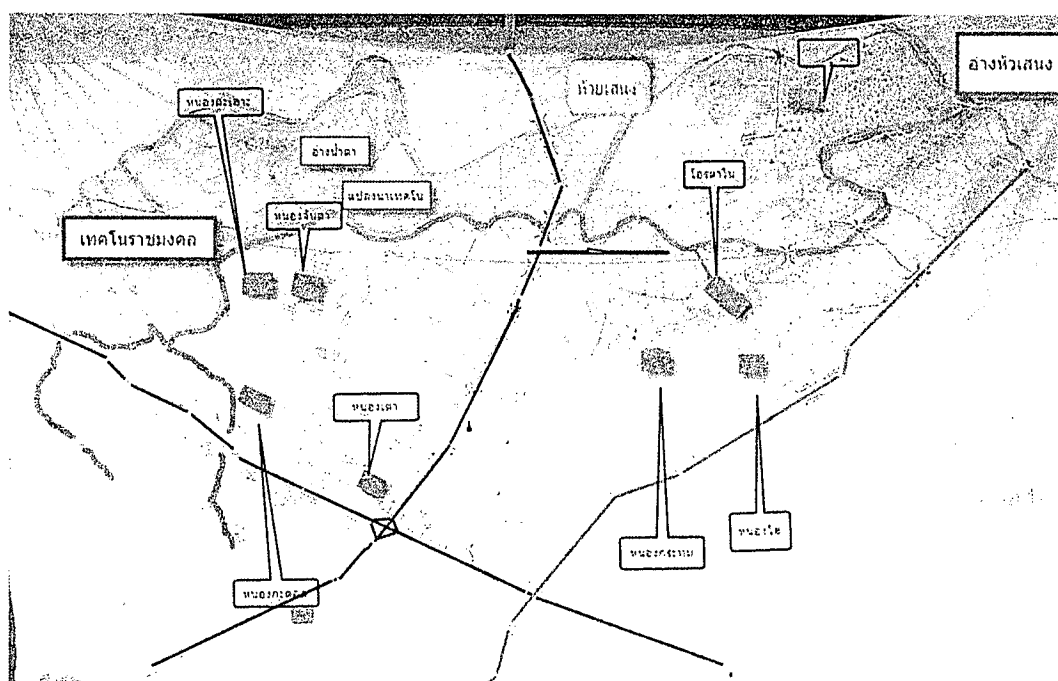
การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในลุ่มน้ำห้วยเสนงลำห้วยเสนง เป็นลำน้ำสาขาย่อยของลำน้ำชีว์ ที่มีความยาวประมาณ ๗๕ กิโลเมตร กว้างอยู่ในระหว่างประมาณ ๕-๑๐ เมตรกำเนิดจากเทือกเขาพนมดงรัก (ดองเร็ก) ที่กั้นเขตพรมแดนระหว่างไทย - กัมพูชา ด้านทิศใต้จังหวัดสุรินทร์ ถือได้ว่าเป็นเส้นเลือดใหญ่และเป็นสายน้ำสำคัญที่ไหลหล่อเลี้ยง ประชากรจังหวัดสุรินทร์ นับตั้งแต่เป็นลำห้วยสาขาย่อยจนรวมกันเป็นลำห้วยเสนง ผ่าน ๔ อำเภอคือ อำเภอพนมดงรัก กาบเชิง ปราสาท และอำเภอเมือง ๑๐ ตำบล คือตำบลนางมุด, โคกตะเคียน,หนองใหญ่,ตาเบา โคกยาง ทมอ เฉนียง นอกเมือง คอโค และตำบลท่าสว่าง หมู่บ้านริมลำห้วยเสนงจำนวน ๑๐๗ หมู่บ้าน “ห้วยเสนง” เป็นภาษาพื้นเมืองท้องถิ่นสุรินทร์ แปลว่า “เขาควาย” ตามลักษณะทางกายภาพของการไหลของสายน้ำ และเทือกเขาสูงที่มีลักษณะเป็นคลื่นลูกลอนลาดของเทือกเขาพนมดงรัก คนท้องถิ่นเรียก เขาขาว (พนมซอร์) และเขาแหลม (พนมสโรย) ลักษณะเป็นลำห้วยสาขาย่อยไหลอ้อมตามแนวร่องน้ำระหว่างเขาแล้วมาบรรจบกันที่เขาโต๊ะ มีลักษณะเหมือนเขาควาย ที่ตำบลปากไค การไหลของน้ำผ่านชุมชนต้นน้ำ ลงมาสู่ชุมชนเกษตรกรรมพื้นราบ และมาหล่อเลี้ยงประชาชนในเขตอำเภอเมืองสุรินทร์ กระทั่งออกสู่ลำชี บริเวณ ตำบลคอโค อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

ลำห้วยเสนงมีลักษณะทางกายภาพตามความลาดชันของพื้นที่ ๓ ช่วง คือ ห้วยเสนงตอนบน นับจากบริเวณเขาแหลม ตำบลนางมุด ซึ่งเป็นต้นน้ำของ ห้วยตาดีด และเขาขาวเป็นต้นน้ำของห้วยระกา จึงเรียกบริเวณนั้นว่า ป่ามหาเขา ซึ่งทั้งสองสายน้ำของลำห้วยไหลลงสู่ห้วยเสนงบริเวณบ้านกู่ ตำบลหนองใหญ่ อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ และในพื้นที่ต้นน้ำ ก็จะมีชุมชนตำบลโคกตะเคียน ตำบลนางมุด อำเภอกาบเชิง ได้ใช้ประโยชน์ร่วมกันในการหาปลา ปลูกผักนอกฤดูทำนา และในฤดูทำนา ได้อาศัยน้ำจากลำห้วยในการทำนา สภาพภูมิศาสตร์ในพื้นที่ต้นน้ำ มีลักษณะเป็นภูเขาสูงและมีต้นไม้อยู่อย่างหนาแน่น จึงเป็นต้นน้ำห้วยเสนงเป็นอย่างดี ประกอบกับมีการอนุรักษ์ป่า ทำให้พื้นที่ต้นน้ำมีศักยภาพในการกักเก็บน้ำให้ห้วยเสนงมีปริมาณน้ำที่หล่อเลี้ยงคนเมืองสุรินทร์ได้ตลอดทั้งปี ชุมชนห้วยเสนงตอนบน เป็นชุมชนที่กระจายตัวอยู่ตามลำน้ำสาขาของลำห้วยเสนง ซึ่งยังไม่ได้รวมเป็นลำห้วยสายหลักอย่างชัดเจน คนในชุมชนมีวัฒนธรรมภาษาพูดส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์เขมรร้อยละ ๘๐ กลุ่มชาติพันธุ์ลาวร้อยละ ๑๐ ที่เหลือเป็นชาติพันธุ์ไทยภาคกลางร้อยละ ๑๐ ชุมชนเหล่านี้ส่วนใหญ่จะอยู่ในเขตอำเภอ กาบเชิง อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ ห้วยเสนงตอนกลาง นับจากตำบลหนองใหญ่ อำเภอปราสาท ถึงบริเวณอ่างเก็บน้ำห้วยเสนง ซึ่งมีการไหลรวมเป็นลำห้วย และชาวบ้านตลอดลำน้ำต่างเรียกตรงกันว่า ห้วยเสนง ซึ่งหมายถึงการที่น้ำสาขาต่างๆในพื้นที่ต้นน้ำ มารวมกันจนกระทั่งเหลือเพียงสายเดียว

ชุมชนห้วยเสนงตอนกลาง จะเป็นชุมชนตั้งอยู่ริมน้ำทั้งสองฝั่ง จนถึงบริเวณอ่างเก็บน้ำ โครงการชลประทานห้วยเสนง ชุมชนใช้ประโยชน์จากลำห้วยเสนงทั้งการเกษตรกรรม เช่น ตำบลหนองใหญ่ อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ เดิมทีเป็นพื้นที่ป่าทุ่งหญ้า และมีหนองน้ำค่อนข้างสมบูรณ์ เพียงพอต่อการอุปโภคบริโภค

ห้วยเสนงตอนปลาย นับจากอ่างเก็บน้ำห้วยเสนง ก็จะอยู่ในพื้นที่ ตำบลเฉนียง บ้านละเอาะ เป็นต้นจนไหลลงสู่ลำชี บริเวณตำบลคอโค อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ลักษณะต้นเขินหลังจากออกจากอ่างเก็บน้ำ เพราะทางโครงการชลประทานห้วยเสนงได้ปิดทางน้ำเดิม ชุมชนก็หันไปใช้น้ำจากคลองส่งน้ำของชลประทานทำการเกษตร นอกจากนี้พื้นที่ปลายน้ำเป็นป่าทาม จะมีน้ำท่วมขังในฤดูน้ำหลาก พื้นที่ตอนปลายน้ำ มีชุมชนตั้งอยู่ ตั้งแต่อ่างเก็บน้ำโครงการชลประทานห้วยเสนง จนถึง ปลายลำห้วยเสนงที่สบกับลำชี ลักษณะป่าเป็นทามไม้ใหญ่ และเป็นพื้นที่ทำมาหากินของชุมชน พื้นที่ชุมชนตอนปลายน้ำ เป็นพื้นที่ราบ มีลักษณะดินร่วนปนทราย และอาศัยน้ำจากลำห้วยเสนงทำการเกษตร ส่วนใหญ่พื้นที่ตอนปลายน้ำปีละ ๑ ครั้ง ทำนาเพื่ออุปโภค - บริโภค เพราะพื้นที่ตอนปลายเป็นพื้นที่ติดเมืองสุรินทร์

สถานการณ์ดังในปัจจุบันได้เกิดปัญหาขึ้นกับห้วยเสนงทั้งสายน้ำ เมื่อพบว่า ป่าต้นน้ำถูกทำลายจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยว เช่น ยูคาลิปตัสและพืชเศรษฐกิจ จำพวกมันสำปะหลัง อ้อย ข้าวโพด ทำให้ต้นน้ำแห้งจัดในช่วงฤดูแล้งและ การใช้สารเคมีในกระบวนการผลิตของชุมชนทั้งตอนบน ตอนกลาง ส่งผลให้ลำน้ำเกิดการปนเปื้อนเป็นอันตรายต่อผู้ใช้น้ำ สัตว์เลี้ยง และสัตว์น้ำตลอดลำห้วย ผลจากการขุดลอกคลองได้ทำลายสภาพภูมิศาสตร์ตลอดสองฝั่งลำน้ำห้วยเสนงตอนกลาง การหาปลาแบบทำลาย ส่งผลให้สัตว์น้ำลดจำนวนลง ลำน้ำต้นเขินจากการสร้างฝายขนาดเล็ก และขนาดใหญ่ เป็นระยะตลอดสายน้ำ ส่วนห้วยเสนงตอนปลายเองก็เกิดมลภาวะเป็นพิษจากตัวเมือง เช่น ปัญหาน้ำเสียจากการระบายน้ำฟาร์มหมู โรงงานขนมจีน รีสอร์ท ร้านอาหาร และเกิดภาวะน้ำท่วมจากการถล่มที่ และการระบายน้ำจากอ่างเก็บน้ำ อีกทั้งชุมชนเมืองที่ใช้น้ำผ่านระบบประปายังไม่ตื่นตัวเรื่องผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการใช้น้ำอย่างไม่รู้คุณค่าอีกด้วย

ภาพประกอบ ๘ แสดงเส้นทางน้ำของลำห้วยเสนง จากอ่างเก็บน้ำห้วยเสนงลงมา

๔.๓ สภาพปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากปัญหาน้ำท่วมในพื้นที่ ทั้งเศรษฐกิจสังคมและสุขภาพ

ปัญหาและสาเหตุที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านละเอาะจากสภาวะน้ำท่วมสภาพปัญหาที่ชุมชนประสบคือ จากสถิติปี ๕๐-๕๕ ในช่วงฤดูฝนที่ผ่านมาที่ผ่านมานั้น ทางชุมชนได้ประสบปัญหาน้ำท่วม ๓ ครั้ง และปีที่หนักสุดคือปี ๕๔ ที่ท่วมขังนานเป็นระยะเวลา ๒ สัปดาห์ โดยมวลน้ำจำนวนมากจากอ่างห้วยเสนงได้ไหลมารวมกันยังบ้านละเอาะ พื้นที่ที่ตั้งหมู่บ้านจึงกลายเป็นจุดพักน้ำจากอ่างห้วยเสนง ก่อนจะถูกระบายออกไปตามเส้นทางน้ำ สามเส้นทางคือ ๑. ลำห้วยเสนง ๒. คลองชลประทานฝั่งขวา ๓. คลองชลประทานฝั่งซ้าย

สาเหตุของปัญหาประการหนึ่ง คือ หลักจากที่รัฐบาลได้สร้างถนน ๒๑๔ สุรินทร์-ปราสาท ก็มีความเจริญมากขึ้นเรื่อย มีการสร้างอาคารสถานที่ และมีนายทุนเข้ามาสร้างสถานประกอบการเพิ่มและนายทุนไหลรายพยายามขยายพื้นที่ตัวเองด้วยการถมที่ดินรบกวนบริเวณที่ดินของตน

ปัญหาการถมที่เพื่อขยายพื้นที่และสร้างสิ่งปลูกสร้างส่งผลทำให้ปิดเส้นทางน้ำในห้วยเสนง ซึ่งเป็นกรณีปัญหาที่เกิดขึ้นบริเวณเส้นทางหลวง หมายเลข ๒๑๔ สายสุรินทร์-ปราสาท ในเขตพื้นที่ บ้านหนองเต่า ตำบลเฉนียง อ.เมือง จังหวัดสุรินทร์ ใกล้กับบ้านละเอาะ ในกรณีที่เกิดขึ้นนี้เป็นสิ่งที่สะท้อนสภาพของปัญหา

ในด้านระบบการบริหารจัดการฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งบริษัทเอกชนได้ทำการถมที่ทางน้ำเพื่อสร้างสถานประกอบการโดยอ้างเอกสารโฉนดที่ดินรับรอง ดังนั้นทางตัวแทนสถานประกอบการนำมายืนยันว่าการถมที่เพื่อปลูกสร้างอาคารจึงเป็นสิทธิโดยชอบ อีกด้านในส่วนของคุณชนในเขตพื้นที่หนองเต่า และหมู่บ้านใกล้เคียงเห็นว่า พื้นที่ที่บริษัทเอกชนได้การปลูกสร้างอาคารนั้นบางจุดนั้นเป็นเส้นทางน้ำ(ปลายหรือร่องน้ำ) ซึ่งตามลักษณะพื้นที่ควรเป็นพื้นที่สาธารณะ ในการออกเอกสารสิทธิหรือโฉนดนั้นจะกระทำการได้อย่างไร? ประกอบกับหากมีการถมที่ทับเส้นทางน้ำจะต้องมีผลต่อการระบายน้ำที่ยากมากขึ้นและผลที่ตามมาคือ น้ำจะท่วมขังพื้นที่ทำการผลิตของคนในชุมชนให้ได้รับความเสียหายตามมา

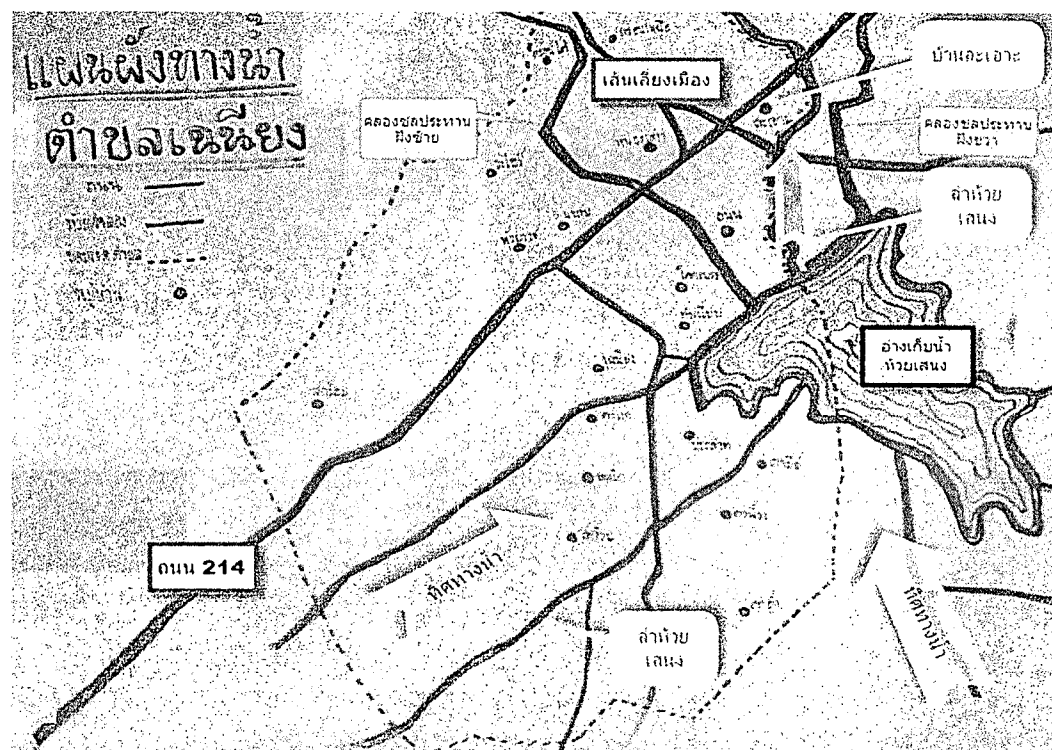
ผลกระทบที่เกิดขึ้น เนื่องด้วยบ้านละเอาะเป็นพื้นที่พังก้ำน้ำที่ถูกระบายออกมาจากอ่างเก็บน้ำห้วยเสนง แต่กลับไม่สามารถระบายน้ำได้สะดวกเพราะเจอปัญหาดังกล่าวข้างต้น ส่งผลให้บ้านละเอาะตกอยู่ในสภาพเป็นแอ่งกะทะประสบปัญหาน้ำท่วมจึงส่งผลกระทบต่อความเสียหายกับวิถีชีวิตและรายได้ของชุมชน เช่น การท่วมขังในพื้นที่เลี้ยงปลา ที่อยู่อาศัย สถานประกอบการร้านค้าชุมชนแล้วบ้านละเอาะ สถานศึกษา

อุทกภัยทุกปีซึ่งในด้านเศรษฐกิจนั้น บ้านละเอาะถึงแม้จะเป็นหมู่บ้านที่อยู่ใกล้ เมืองสุรินทร์พอสมควร แต่ชาวบ้านยังยึดถืออาชีพเกษตรกร ทั้งทำนาการปลูกข้าว และเพาะพันธุ์ปลาขาย ในยามที่ฝนตกและมีปริมาณน้ำมาก จนอ่างเก็บน้ำห้วยเสนงไม่สามารถกักเก็บไว้ ก็จะถูกระบายออกมา และเข้าท่วมขังหมู่บ้านละเอาะและการระบายก็เป็นไปด้วยความยากลำบากที่เป็นพื้นที่ลุ่มต่ำ กอปร ปัญหาจากการรุกรานน้ำที่ในลำห้วยเสนง

ผลกระทบที่เกิดขึ้นคือ ในนาข้าว น้ำที่ท่วมขังสูงกว่าต้นข้าวเป็นระยะเวลานาน จะส่งผลทำให้ต้นข้าวอยู่ในสภาวะจมน้ำและเน่าตายไปในที่สุด ทำให้ชาวบ้านไม่ได้ผลผลิตเท่าที่ควร สมกับที่ลงทุนลงแรงทำไป และในขณะเดียวกัน ก็ส่งผลกระทบต่อ ผู้เพาะพันธุ์ปลาด้วยเนื่อง ถึงแม้จะไม่หนักหนักเท่าผู้ปลูกข้าว แต่ถ้าผู้เลี้ยงรายใดไม่เพิ่มความสูงของกระชังให้สูงกว่าระดับน้ำหรือไม่รีบย้ายปลาไปบ่อที่ไม่ประสบปัญหา แม้พันธุ์และลูกปลาที่เพาะพันธุ์ไว้ก็จะหลุดออกไปตามน้ำ ปัญหานี้ส่งผลกระทบต่อ ชาวบ้านเสียโอกาสในการเพาะพันธุ์ลูกปลาและการขายปลา ทำให้ขายรายได้เลี้ยงดูครอบครัว

ผลกระทบด้านสังคม คือ วิถีชีวิตปกติของชาวบ้านก็ถูกทำลาย การคมนาคม การประกอบอาหารหรือการไปมาหาสู่ระหว่างคนในชุมชนหรือกับคนภายนอกก็ลำบากมากขึ้น และมีชาวบ้านบางรายถูกตัดขาดจากโลกภายนอก

ผลกระทบด้านสุขภาพ ถ้าหาพูดถึงน้ำท่วมเราคงถึงปัญหาการใช้ชีวิตที่ไม่ปกติ เช่น การเข้าห้องน้ำ การประกอบอาหาร ที่อยู่อาศัย เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อสุขภาพร่างกายของเรา เช่น กัน ขยับถ่าย ที่ไม่สะดวกทำให้สุขภาพร่างกายรวมถึงสุขภาพจิตใจเราที่มึนทึม อาหารการกินที่ไม่ถูกปาก ไม่สะดวกในการปรุงก็เช่นกัน และที่อยู่ ซึ่งบางรายต้องนอนกันบนหลังคา นอนกันตามถนน น้ำท่วมขังยังนำพาโรคมาอีก มากมายเช่น ความเสียหายทางด้านสุขภาพอนามัยของประชาชน ขณะเกิดอุทกภัยขาดน้ำดีในการอุปโภคบริโภค ขาดความสะดวกด้านห้องน้ำ ห้องส้วม ทำให้เกิดโรคระบาด เช่น โรคน้ำกัดเท้า โรคอหิวาตกโรค รวมทั้งโรคเครียด มีความวิตกกังวลสูง โรคประสาทตามมา

ภาพประกอบ ๙ แสดงแผนที่แสดงทางน้ำที่ชาวบ้านร่วมกันทำขึ้น

๔.๔ ภูมิปัญญาและการปรับตัวของชุมชนกับปัญหาอุทกภัยที่เกิดขึ้น

ในอดีตชาวบ้านมีอาชีพรับจ้างทั่วไปและทำนาปลาข้าวบ้านละหานเป็นหนึ่งในหลายชุมชนที่มีลักษณะทางภูมิศาสตร์เป็นที่ต่ำ อยู่ท่ามกลางห้วยเสนงซึ่งเป็นอ่างเก็บน้ำที่สำคัญของจังหวัดสุรินทร์ สร้างเมื่อปี ๒๔๘๒ รับผิดชอบโดยหน่วยงานชลประทานจังหวัดสุรินทร์ โดยอ่างเก็บน้ำห้วยเสนงอยู่ห่างจากชุมชนบ้านละหานประมาณ ๔ กิโลเมตร จากสภาพที่ตั้งหมู่บ้านเป็นพื้นที่ต่ำเป็นทางน้ำไหลผ่าน ชุมชนจึงประสบกับน้ำท่วมบ่อยครั้ง ปัจจุบันนี้ที่ทางชุมชนก็เริ่มปรับเปลี่ยนวิธีการทำมาหากินจากทำนาเป็นการเพาะพันธุ์ปลาขาย ลักษณะการประกอบการประมงบ้านละหาน ตำบลละหาน อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ รูปแบบการเพาะเลี้ยงมีสองรูปแบบ คือ การเลี้ยงแบบธรรมชาติและเลี้ยงแบบประยุกต์

เลี้ยงแบบธรรมชาติเป็นรูปแบบโดยการนำพ่อพันธุ์และแม่พันธุ์ผสมพันธุ์ปล่อยลงบ่อดินเพื่อให้มีการผสมพันธุ์โดยธรรมชาติ เมื่อพ่อพันธุ์กับแม่พันธุ์มีการสืบพันธุ์วางไข่จากนั้นจึงทำการจับลูกปลาในบ่อนำมาอนุบาลในบ่อพัก ปลาที่สามารถเลี้ยงแบบธรรมชาติได้ คือ ปลานิล ปลาตะกวด ปลาช่อน ปลาสร้อย

เลี้ยงแบบประยุกต์การเลี้ยงแบบประยุกต์มี ๒ แบบด้วยกัน

- โดยการฉีดฮอร์โมนให้กับพ่อแม่พันธุ์ ทำการรีดไข่จากแม่พันธุ์นำมาฉีดเชื้อแล้วพันธุ์ปลาไปยังบ่อเพาะฟัก นิยมใช้กับปลาดุกอูย ดุกรัสเซีย ปลาสวาย ปลาจิ้น
- โดยการฉีดฮอร์โมนให้กับพ่อแม่พันธุ์ จากนั้นจึงปล่อยผสมพันธุ์กันในกระชัง หรือบ่อซีเมนต์ จากนั้นจึงรวบรวมไข่ไปยังบ่อเพาะฟัก นิยมใช้กับปลา ไน ตะเพียน ยีสก นวลจันทร์ และดุกรัสเซีย

พันธุ์ปลาที่ผลิตและขายในบ้านละเอาะ

ประเภทปลาหนัง ปลาตุ๊กบึกอูย (อูยเทศ) ปลาดุกรัสเซีย ปลาสวาย (ปลานำเข้า มีดังนี้คือ ปลากด ปลาบึก ปลาเทโพ)

ส่วนประปลาเกล็ด ปลานิล ปลาท่บติม (นิลแดง) ปลาตะเพียน ปลาไน ปลายี่สก ปลาจีน ปลาสลิด ปลานวนจันทร์ (ปลานำเข้า ปลาจารเม็ด ปลากะโห้ ปลาแรด ปลานิลแปลงเพศ)

ตารางที่ ๒ แสดงข้อมูลระยะเวลาในการอนุบาล

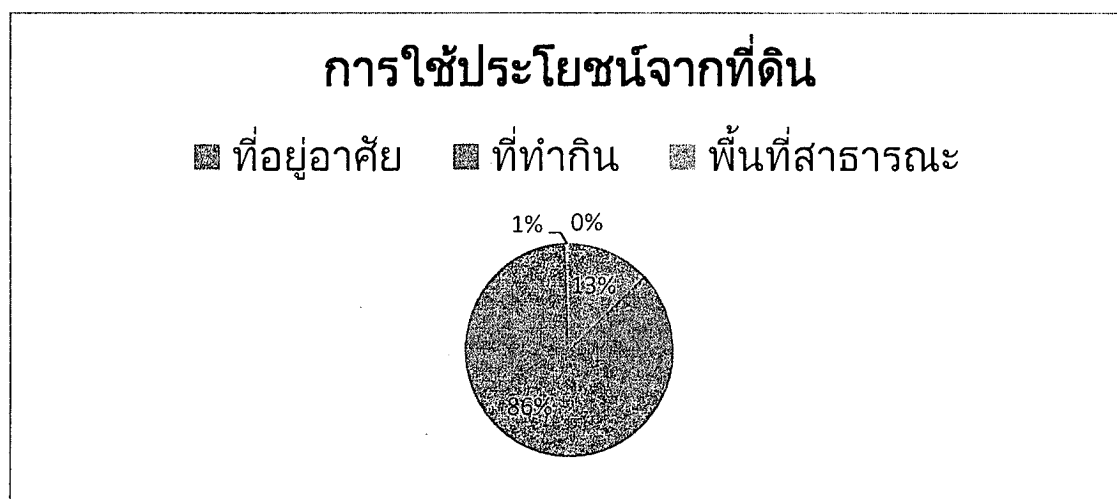
ปลาที่เพาะในบ้านละเอาะ		ระยะเวลาในการเพาะเลี้ยงที่สามารถจำหน่ายได้
ปลาหนัง	ปลาตุ๊กบึกอูย (อูยเทศ)	๑๐ วัน
	ปลาดุกรัสเซีย	๒๐ วัน
	ปลาสวาย	-
ปลาเกล็ด	ปลานิล	๓๐ วัน
	ปลาท่บติม(นิลแดง)	๓๐ วัน
	ปลาตะเพียน	๒๐ วัน
	ปลาไน	๒๐ วัน
	ปลายี่สก	๒๐ วัน
	ปลาจีน	๒๐ วัน
	ปลาสลิด	๓๐ วัน
	ปลานวนจันทร์	๒๐ วัน

ตารางที่ ๓ แสดงข้อมูลประเภทปลาที่รับมาจากภายนอกหมู่บ้าน

พันธุ์ปลาที่รับมาจำหน่ายในบ้านละเอาะ	
ปลาหนัง	ปลาเกล็ด
ปลากด	ปลาจารเม็ด
ปลาบึก	ปลากะโห้
ปลาเทโพ	ปลาแรด
	ปลานิลแปลงเพศ

ปริมาณการเพาะเลี้ยง

บ้านละเอะมีเนื้อที่รวม ๑,๐๗๐ ไร่ แบ่งออกเป็นที่อยู่อาศัย ๑๔๐ ไร่ ที่ทำการเกษตร (ทำนาทำสวน ประมง ๙๓๔ ไร่ พื้นที่ สาธารณะ ๗ ไร่

ภาพประกอบ ๑๐ แสดงข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดินของ ชาวบ้านบ้านละเอะ

มูลค่าการเพาะเลี้ยง

ต้นทุนการเพาะเลี้ยง

ต้นทุนเริ่มต้น

- ๑) การสร้างบ่ออนุบาล ค่าไถปรับทำบ่อ ชั่วโมงละ ๕๐๐ บาท ใช้เวลา ๖ ชั่วโมง ตกอยู่ที่ไร่ละ ๓๐๐๐ บาท
- ๒) บ่อเพาะฟัก
  - ค่าแรง
  - ค่าอุปกรณ์
    - ปูน
    - บล็อก
    - หิน
    - ทราย
    - ท่อพีวีซี
    - เหล็ก
    - วัสดุร่มเรา
- ๓) แม่พันธุ์/พ่อพันธุ์ /ไร่ พ่อพันธุ์กิโละละ ๗๐ บาท ๑๐๐ บาท
- ๔) เครื่องสูบน้ำ ๖,๕๐๐ - ๓๐,๐๐๐ บาท
- ๕) ถังอ็อกซีเจน ๓,๐๐๐ บาท

๖) กระชัง ๔๕๐ บาท

ต้นทุนปัจจุบัน

๑) ค่าแรง ปกติจะใช้ ๑ คน วันละ ๓๐๐ = ๙,๐๐๐ บาทต่อเดือน

๒) ค่าวัตถุดิบ

- อาหาร ก.ก.ละ ๒๗ บาท วันละ ๒ มื้อ เท่ากับ ๕๔ บาท/วัน ๓๐ วันจะเท่ากับ ๑๖๒๐ บาท
- โฮโมน ๑๘๐ บาท
- ปุ๋ยคอกซีไ้เก่ ๓๐ บาท ใช้ ๒ ๓/ไร่ ๑๒๐ บาท
- ปูนขาว ๒ ๓/ไร่ = ๑๐๐ บาท
- ยารักษาโรค ฟ็อกซี่ (๒๕๐บาท)

❖ ค่าวัตถุดิบ ต่อเดือนอยู่ที่ ๒๒๘๐ บาท/เดือน/ไร่

๓) ค่าไฟ ๑๔๐ บาทต่อเดือน/ไร่

๔) ค่าน้ำมัน เดือนละ ๔ ครั้งครั้งละ ๔๐๐ = ๑,๖๐๐ บาท

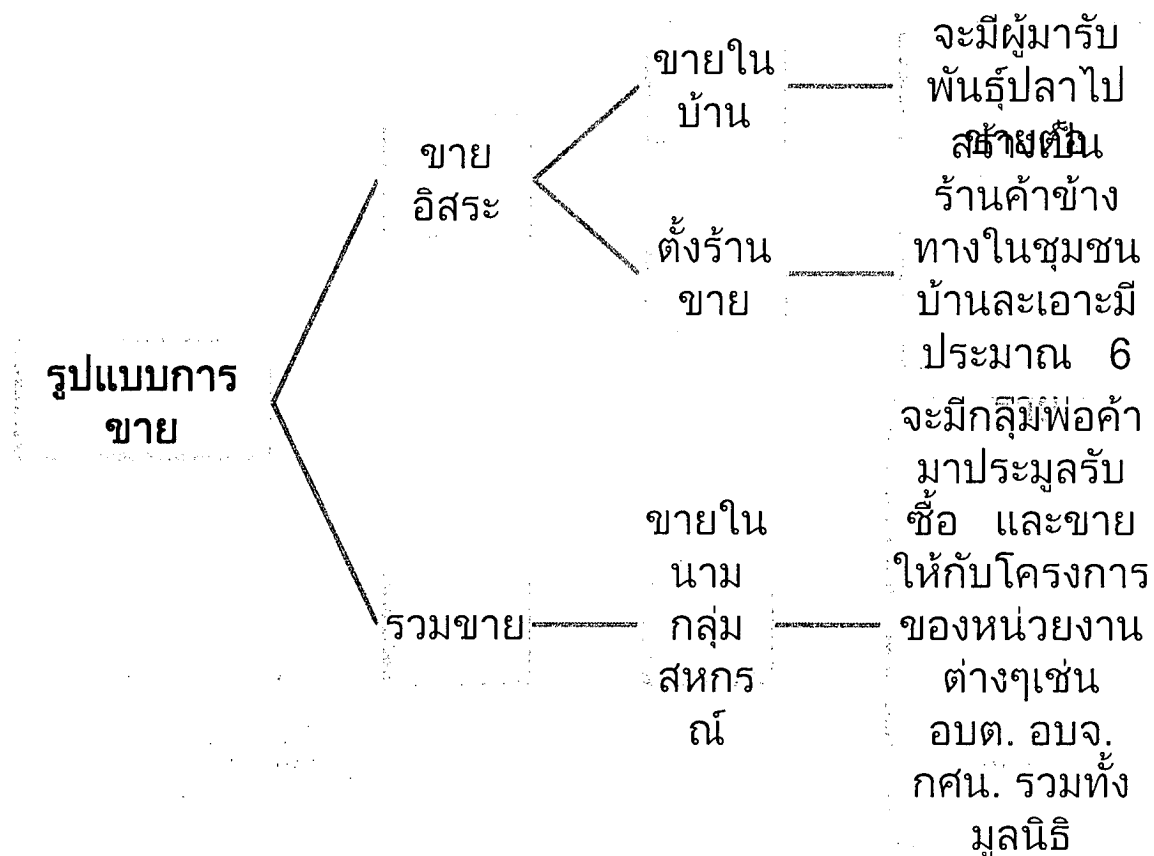
รวมราคาค่าต้นทุนปัจจุบันทั้งหมดต่อเดือน/ไร่ เท่ากับ ๑๒,๖๐๐ บาท

กรณีศึกษาผู้เพาะเลี้ยงปลาตุกรัสเซีย ของนายสมชาติ เกสรบัว ชาวบ้านทำอาชีพเพาะพันธุ์ปลาตุกรัสเซีย พื้นที่เพาะเลี้ยงพันธุ์ปลา ๑ ไร่ สามารถเพาะพันธุ์ปลาลูกปลาได้ ๖๐๐๐๐ ตัว ในระยะเวลา ๑ เดือน จะเลี้ยงปลาได้ขนาด ๒ นิ้ว อยู่ที่ราคาตัวละ ๒๐ สตางค์ = ๖๐,๐๐๐x๐.๒๐ = ๑๒,๐๐๐ บาท/ไร่/ต่อเดือน

รูปแบบการขาย จะมีสองรูปแบบ คือขายแบบอิสระและขายแบบรวม

การขายแบบอิสระจะเป็นการขายเองปัจเจกไม่ร่วมกับสหกรณ์ มีหน้าร้านเองติดต่อลูกค้าเอง ซึ่งลูกค้าก็จะมารับโดยตรงเพื่อนำไปขายต่อ ซึ่งการขายแบบอิสระนี้จากการสำรวจ ในบ้านละเอาะมีจำนวน ๖ ราย ส่วนการขายแบบรวมคือ เป็นการขายในนามกลุ่ม มีการจัดตั้งเป็นสหกรณ์ จะมีกลุ่มพ่อค้ามาประมูลรับซื้อและนอกจากนี้สหกรณ์ยังได้มีการติดต่อขายให้กับหน่วยงานต่าง ๆ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) รวมทั้งมูลนิธิ ดังแสดงให้เห็นในภาพด้านล่าง

แผนแสดงการขาย

ภาพประกอบ ๑๑ แสดงข้อมูลรูปแบบแผนการขาย

กลุ่มลูกค้าที่มารับซื้อ

กลุ่มผู้มารับซื้อ จะมีทั้งภายในจังหวัด และต่างจังหวัด ดังนี้

กลุ่มภายในจังหวัด จะเป็นผู้ซื้อรายย่อยทั่วไปและผู้ซื้อในจำนวนมาก เช่นในระดับย่อย จะซื้อตามร้านค้าข้างทางเพื่อนำไปเลี้ยงหรือปล่อยยังสระน้ำ ซื้อในนามโครงการต่างๆ เช่น โครงการ โครงการ SML โครงการในนามองค์การบริหารส่วนตำบลหรือหน่วยงานอื่นๆ ลักษณะนี้จะเป็นการซื้อผ่านกลุ่มสหกรณ์ผู้เลี้ยงปลา

ข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของชาวบ้าน บ้านละเอาะ หมู่ที่ ๑๘ ตำบลเจนียง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ลุ่ม ทำอ่างเก็บน้ำห้วย เสนงและมีสายน้ำผ่านถึง ๓ สาย ชาวบ้านจึงเห็นถึงประโยชน์ที่จะปรับเปลี่ยน วิธีการประกอบอาชีพ เพื่อให้มีรายได้เพิ่มขึ้นและมีความมั่นคง

ปัจจุบันปัญหาที่พบนอกจากปัญหาน้ำท่วม ชาวบ้านก็ประสบปัญหาการขาดแคลนน้ำที่ใช้ในการประกอบอาชีพเพราะเลี้ยงพันธุ์ปลา เนื่องจากการเลี้ยงพันธุ์ปลานั้นต้องใช้น้ำตลอดทั้งปี ดังนั้นชาวบ้านบ้านละเอาะ จึงมีรูปแบบการจัดการโดยการตั้งคณะกรรมการน้ำขึ้นภายในหมู่บ้าน เพื่อจัดสรร น้ำให้คนในชุมชนอย่างทั่วถึงกัน

๔.๕ เพื่อค้นหารูปแบบการจัดการปัญหาที่เกิดจากอุทกภัยที่ สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ชุมชนตำบลเจนียง

จากข้อมูล ปี ๒๕๕๐-๒๕๕๕ตามที่กล่าวใน ข้อ ๔.๓ ที่ชาวบ้านบ้านละเอาะ ประสบปัญหาน้ำท่วม ส่งผลให้มีการสรุปปัญหาและสาเหตุของปัญหา คือ บ้านละเอาะเป็นหมู่บ้านทำอ่างเก็บน้ำ อยู่ในพื้นที่ลุ่มต่ำ และเป็นพื้นที่รับน้ำที่ถูกระบายจากอ่างเก็บน้ำห้วยเสนง แต่ถ้ายกกระบายน้ำสะดวกทางน้ำไม่ถูกปิดก็สามารถระบายน้ำได้ถึงแม้ปีไหนมีน้ำมาก ก็ท่วมขังไม่นาน

แต่เนื่องจากทางน้ำถูกรุกด้วยการถมที่จึงส่งผลให้การระบายน้ำไม่สะดวกและบ้านละเอาะตกอยู่ในสภาพเป็นแอ่งกระทะมีน้ำท่วมขัง ชาวบ้านได้ทำหนังสือร้องเรียนไปยังผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ กรมชลประทานจังหวัดสุรินทร์แต่ก็ยังไม่ได้รับการตอบรับ จนกระทั่ง เมื่อวันที่ ๔ กรกฎาคม ๒๕๕๕ มีรายงานข่าวบ้านกว่า ๕๐ ครัวเรือนที่อาศัยอยู่บริเวณลำห้วยเสนง ตรงข้าม สำนักงานประกันสังคม จ.สุรินทร์ กม.๓ สายสุรินทร์-ปราสาท ต.เจนียง อ.เมือง จ.สุรินทร์ ซึ่งได้รับความเดือดร้อนอย่างหนักหลังจากบริษัทเอกชนรายใหญ่ ถมที่และสร้างอาคารรุกล้ำพื้นที่ลำห้วยเสนง ซึ่งเดิมนั้นลำห้วยเสนงมีความกว้างกว่า ๑๐ เมตร แต่หลังจากที่มีการถมสร้างอาคารก็เหลือความกว้างเพียงแค่สองเมตรเท่านั้น ในตอนนั้นชาวบ้านได้รวมตัวเรียกร้องหลายครั้ง และได้ทำหนังสือถึงนางสาวยิ่งลักษณ์ชินวัตร นายกรัฐมนตรี เมื่อครั้ง จัดโครงการ ครม.สัญจรมาที่ จ.สุรินทร์ แต่ก็ไม่ได้รับการแก้ไข ส่งผลให้ชาวบ้านออกมาเรียกร้อง

โดยยกตัวอย่างเช่น นายชุตีร์ เจริญทอง อายุ ๕๕ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๘๗ หมู่ ๑๘ บ้านละเอาะ ต.เจนียง อ.เมือง จ.สุรินทร์ ในตอนนั้น ได้เรียกร้องไปหลายหน่วยงาน แต่ไม่มีความคืบหน้าเลย และมีความกังวลว่าถ้าเป็นแบบนี้บ้านละเอาะอาจจะประสบปัญหาอุทกภัยเนื่องจากรายน้ำไม่ทัน

นางนิจ มียั้ง อายุ ๔๕ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๗๒ บ้านละเอาะ ม.๑๘ ต.เจนียง อ.เมือง จ.สุรินทร์ กล่าวว่า วอนรัฐบาลช่วยดูแลประชาชน เพราะบ้านตนและเพื่อนบ้านเครือญาติ ได้ประสบอุทกภัยน้ำท่วมมา ๒-๓ ปี ติดต่อกัน ยังมีเอกชนเข้ามาถมที่ดินรुकลำห้วยเสนงน้ำระบายอยากคาดว่ายิ่งทำให้น้ำท่วมขังนานเพราะในอดีตที่ยังไม่มีการถมที่ดินน้ำยังท่วมขังหมู่บ้านเลย ถ้าน้ำท่วมขังเป็นเวลานานคาดว่าต้องส่งผลกระทบต่อ การประกอบอาชีพ ส่งผลกระทบต่อการใช้ชีวิตประจำของตนและลูกหลานแน่นอน

กล่าวคือบ้านละเอาะส่วนใหญ่มีอาชีพเพราะพันธุ์ลูกปลาขายและทำนาข้าว บ้านละเอาะประสบปัญหาน้ำท่วมขังบ่อยครั้ง เนื่องจากพื้นที่ลุ่ม มีทางน้ำผ่านถึง ๓ ทางหมู่บ้านจึงเป็นพื้นที่รับน้ำของอ่างเก็บน้ำห้วยเสนง แต่สิ่งสำคัญที่ทำให้ปัญหายากต่อการแก้ไขคือ ทางน้ำถูกปิดกั้น ทำให้การระบายน้ำออกจากพื้นที่ลำบากยิ่งขึ้น ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและอาชีพของคนในชุมชน

ต่อมาจากผู้ตรวจการแผ่นดินได้ลงพื้นที่กรณีปัญหา เมื่อวันที่ ๑๓ พ.ย. ๒๕๕๕กรณี การถมทับปิดกั้นทางน้ำห้วยเสนง ตำบลเจนียง อ.เมือง จ.สุรินทร์ จากที่ผู้ตรวจการแผ่นดินได้ลงพื้นที่กรณีปัญหา มีมติให้

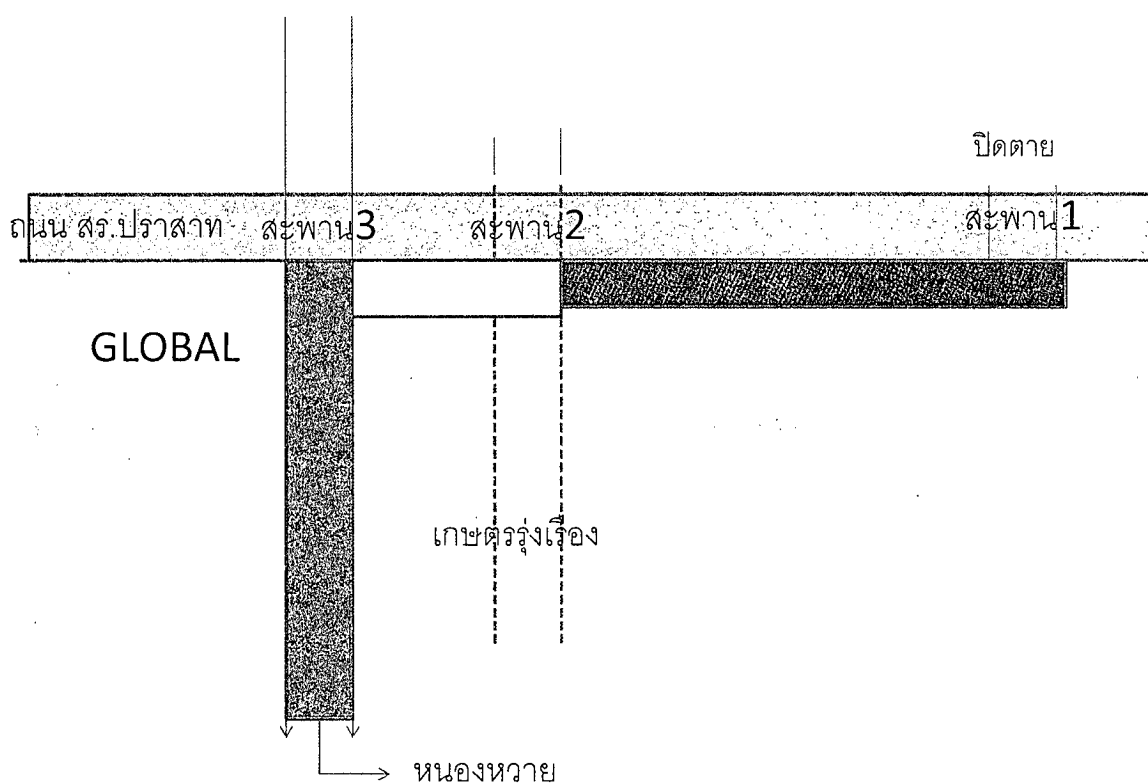

หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องเร่งดำเนินการแก้ไขปัญหาขึ้นนั้น คนในชุมชนตำบลเจนีง โดยเฉพาะชุมชนละเอาะ มีความเห็นและข้อเสนอต่อแนวทางในการแก้ไขปัญหา ดังนี้ คือ (ประกอบแผนผัง)

๑) มีมติร่วมกันและเสนอให้เปิดทางน้ำระหว่างสะพาน ๒ และ ๓ (ส่วนสีแดง) เพื่อให้เชื่อมต่อกัน โดยมีขนาดความกว้างของท้องทางน้ำ ๑๐ เมตร ความลึกระดับเดียวกับท้องทางน้ำเดิม

๒) มีมติร่วมกันและเสนอให้เปิดทางน้ำข้างโกบอลล์เฮ้าส์และเกษตรรุ่งเรือง (ส่วนสีแดง) โดยมีขนาดความกว้างของท้องทางน้ำ ไม่น้อยกว่า ๒๐ เมตร เรื่อยไปจนจรดถึงหนองหวาย

๓) ไม่ลงมติดต่อพื้นที่คลองข้างถนนหน้าเกษตรรุ่งเรือง (ส่วนสีน้ำเงิน) แต่มีความเห็นว่า เรื่องนี้ให้เป็นหน้าที่ของแขวงการทางที่ต้องตัดสินใจเอง และกรณีเส้นประ มีความเห็นว่าไม่รื้อพื้นร่องน้ำบริเวณนั้น

ภาพประกอบ ๑๔ แสดงแผนที่ตั้งอาคารผู้ประกอบการที่อยู่เส้นทางถนนสายสุรินทร์-อำเภอประสาธ

จากมติดังกล่าว ปัจจุบันได้มีการดำเนินการแก้ไข ตามมติที่ ๒ คือ มีมติร่วมกันและเสนอให้เปิดทางน้ำข้างโกบอลล์เฮ้าส์และเกษตรรุ่งเรือง (สีแดง) โดยมีขนาดความกว้างของท้องทางน้ำ ไม่น้อยกว่า ๒๐ เมตร เรื่อยไปจนจรดถึงหนองหวาย แต่ข้อเสนอของชุมชน คือ ๒๐ เมตร ความลึกเท่าท้องน้ำเดิมแต่ทางโกบอลล์เฮ้าส์ได้เปิดไม่ถึง ๑๐ เมตร ซึ่งความลึกไม่ถึง แต่แขวงการทางได้ดำเนินการวางท่อ

บทที่ ๕

วิเคราะห์ผล สรุป ข้อเสนอแนะ

ในศึกษารูปแบบและกระบวนการปรับตัวของชุมชนกับปัญหาอุทกภัยที่เกิดขึ้นใน ตำบลเนินยาง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ได้มีการศึกษาพื้นที่บ้านละเอาะหมู่ที่ ๑๘ ตำบลเนินยาง และพื้นที่ตำบลเนินยาง ซึ่งเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ท้ายอ่างเก็บน้ำห้วยเสนง

การศึกษาค้างนี้เป็นศึกษารูปแบบกระบวนการปรับตัวของชุมชนกับปัญหาอุทกภัยโดยเริ่มจากการศึกษาบริบทชุมชน ประวัติศาสตร์ ชุมชน และเป็นการศึกษาภายใต้วัตถุประสงค์ ๔ ข้อ คือ ๑. สภาพภูมิ นิเวศน์และพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงในกลุ่มน้ำห้วยเสนงในเขตพื้นที่ตำบลเนินยาง ๒. สภาพปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากปัญหาน้ำท่วมในพื้นที่หังเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพ ๓. ภูมิปัญญาและการปรับตัวของชุมชนกับปัญหาอุทกภัยที่เกิดขึ้น ๔. รูปแบบการจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นจากอุทกภัยที่สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ของชุมชนตำบลเนินยาง

จากผลการศึกษาสามารถสรุปผลการวิเคราะห์ ตามวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

ในการศึกษาบริบทชุมชนบ้านละเอาะได้มีการแบ่งช่วงประวัติศาสตร์ที่สำคัญ คือยุคการสร้างรถไฟซึ่งรัฐบาลได้มีการเปิดเส้นทางรถไฟ สายโคราช-สุรินทร์ ประมาณปี พ.ศ. ๒๔๖๗-๒๔๖๙ ทำให้มีการแลกเปลี่ยนซื้อขายและขนส่งสินค้าและเกิดการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานของผู้คน ต่อมาได้มีผู้คนเข้ามาตั้งถ้ำนฐานในพื้นที่ กลุ่มผู้เข้ามาอยู่แรกๆคือ ครอบครัวของนายจวง เจริมทอง มีเชื้อสายจีนผมจุก หรือผมทรงแมนจู้ ได้พาครอบครัวเข้ามาจับจอง พื้นที่ในหมู่บ้านซึ่งมีสภาพเป็นป่า (คือทิศตะวันตกของหมู่บ้านในปัจจุบัน)

เนื่องจากเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ต่อมาได้มีผู้คนเข้ามาตั้งถ้ำนฐานเพิ่มขึ้น โดยครอบครัวที่เข้ามาอยู่เพิ่มนั้นคือ ครอบครัวของนายสอน- นางพัน เรื่องสุขได้พาครอบครัวและลูกหลานเข้ามาจับจองอีกด้านหนึ่งของป่ารก ต่อมาจึงได้เรียกว่า ป่าตาสอน (ฝั่งเหนือของหมู่บ้านซึ่งติดกับลำห้วยเสนง) และอีกกลุ่มคือนายวิน -นางไมล์ ขอสกุลยั้ง ได้เข้ามาตั้งรกรากและจับจองป่า ฝั่งทิศใต้ของหมู่บ้านปัจจุบันคือป่าท่าเลกระทม หรือป่ากระทม ต่อมาก็ได้มีการสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยเสนง ซึ่งเป็น อ่างเก็บน้ำ ๑ ใน ๘ โครงการพัฒนาแหล่งน้ำอีสาน ซึ่งรัฐบาลได้ทำการสำรวจครั้งแรก ในปี พ.ศ. ๒๔๗๖ และเริ่มสร้างในปี พ.ศ. ๒๔๘๒ และสร้างเสร็จในปี พ.ศ. ๒๔๙๘ แต่ตลอดระยะเวลาการสร้าง ก็ประสบปัญหาหลายอย่างและปัญหาที่สำคัญคือ ในช่วงเดือน สิงหาคม-กันยายน น้ำในห้วยเสนงจะหลากท่วมลงมาตลอดทั้งลุ่ม ทำให้การสร้างอ่างเป็นไปด้วยความยากลำบาก การแก้ปัญหาในตอนนั้นคือ การระบายน้ำออกสู่คูคลองและการสร้างอ่างเก็บน้ำขึ้นเหนือที่ตั้งห้วยาน

ต่อมาปี พ.ศ. ๒๔๘๕ ได้มีตั้งโรงเรียนเกษตรกรรมสุรินทร์ (สถาบันเทคโนโลยีราชชมงคล วิทยาเขตสุรินทร์) เดิมที่นั้สถาบันเทคโนโลยีราชชมงคล วิทยาเขตสุรินทร์ ในช่วงของการเข้ามาสร้างสถาบันเทคโนโลยีราชชมงคล วิทยาเขตสุรินทร์ แรกเริ่มนั้นประสบปัญหาน้ำหลากท่วมอาคารเรียนแปลงเกษตรของโรงเรียน ทางโรงเรียนจึงได้ทำท่ันบเพื่อป้องกันน้ำไม่ให้ไหลเข้าท่วมสร้างความเสียหายแก่โรงเรียน ผอ.ใหญ่ ได้เข้ามาเจรจากับทางชาวบ้านเพื่อขอซื้อที่ดินบริเวณฝั่งทิศใต้ของโรงเรียน(อาณาบริเวณที่ตั้งของ พิพิธภัณฑ์แห่งชาติจังหวัดสุรินทร์และประกันสังคม) เพื่อทำเป็นพื้นที่ทางน้ำเมื่อถึงคราวน้ำหลาก

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๙๓ ได้มีการตั้งค่ายทหาร และส่งผลกระทบต่อชาวบ้านบางส่วน คือค่ายทหารได้เข้ามาตั้งในพื้นที่ของชาวบ้านและทำให้ชาวบ้านต้องย้ายที่หากินไปที่ใหม่

ต่อมาก็มีการสร้างถนนสาย ๒๑๔ ในปี พ.ศ. ๒๕๐๘ ทำให้พื้นที่เริ่มมีความเจริญขึ้น การคมนาคมสะดวกสบายการขยายตัวของเมืองเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ต่อมาได้มีชาวบ้าน บางรายเริ่มเปลี่ยนจากการทำนา มาเป็นประกอบอาชีพ เพราะพันธูปลาขาย โดยเริ่มทำอาชีพนี้ประมาณปี พ.ศ. ๒๕๑๘ ชาวบ้านละเอาะเล่าว่า “แต่ก่อนเราปลูกข้าวขึ้นละ แต่หลังๆเริ่มมีการเพาะพันธุ์ขึ้น โดยเริ่มต้นคือ ครูมานิตย์ซึ่งท่านเคยทำงานอยู่ประมงขยายพันธุ์ปลา โดยเริ่มต้นก็จะเป็นพวกปลาตะเพียนซึ่งในตอนนั้นก็ยังมีชาวบ้านเริ่มต้นก็ไม่กี่คน ต่อมาประมาณปี พ.ศ. ๒๕๒๔-๒๕๒๖ เกิดน้ำท่วม น้ำหลากส่งผลให้ ถนนสาย ๒๑๔ ขาด เนื่องจากไม่สามารถระบายน้ำออกได้

ในปี พ.ศ. ๒๕๕๔ เกิดน้ำท่วมใหญ่ของไทย ที่ส่งผลเสียต่อคนไทยอย่างหนักเป็นวงกว้าง เช่น ปัญหาน้ำท่วมที่อยู่อาศัย ทำให้การดำเนินชีวิตเป็นไปด้วยความยากลำบากยิ่งขึ้น น้ำท่วมพื้นที่การเกษตรกรรม ส่งผลให้พืชผลและสัตว์เลี้ยงของเกษตรกรได้รับความเสียหายบ้านละเอาะ หมู่ ๑๘ ก็เป็นอีกชุมชนหนึ่งที่ได้รับผลกระทบเช่นกัน ต่อมา ในปี พ.ศ. ๒๕๕๕ ลำน้ำห้วยเสนงถูกรุกล้ำอย่างหนัก เนื่องจากเป็นลำห้วยที่อยู่ใกล้เมือง สุรินทร์ และมีผู้ประกอบการที่มีที่ดินติดลำห้วยหลายราย ได้ถมที่เพื่อปลูกสร้างอาคารแต่การถมที่ดินไม่ได้ถมเพียงแค่ที่ดินของตน แต่ได้ถมที่รุกล้ำเข้าไปในพื้นที่ลำห้วยเสนงด้วย จนเป็นเหตุให้ชาวบ้านเกิดการเรียกร้องของชาวบ้าน เนื่องจากได้รับปัญหา น้ำท่วมขังเนื่องจากการระบายน้ำไม่สะดวก และมองว่าเป็นการทำลายระบบนิเวศของลำห้วยด้วย ต่อมาในช่วงเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๕๖ เกิดน้ำท่วมใหญ่ จังหวัดสุรินทร์ เนื่องจาก ได้มีร่องมรสุม เคลื่อนลงมาผ่านภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงใต้ ส่งผลให้ประเทศไทยตอนบน มีฝนตกหนาแน่นและหนัก ส่งผลให้ชลประทานจังหวัดสุรินทร์ได้เปิดประตูระบายอ่างเก็บน้ำห้วยเสนงเพิ่มขึ้น ทำให้จังหวัดสุรินทร์ประสบปัญหาน้ำท่วมใหญ่ และบ้านละเอาะซึ่งเป็นชุมชนท้ายอ่างและมีทางน้ำไหลผ่านถึง สามสายต้องประสบปัญหาน้ำท่วมขัง

สภาพภูมินิเวศน์และพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงในกลุ่มน้ำห้วยเสนงในเขตพื้นที่ตำบลเจียง

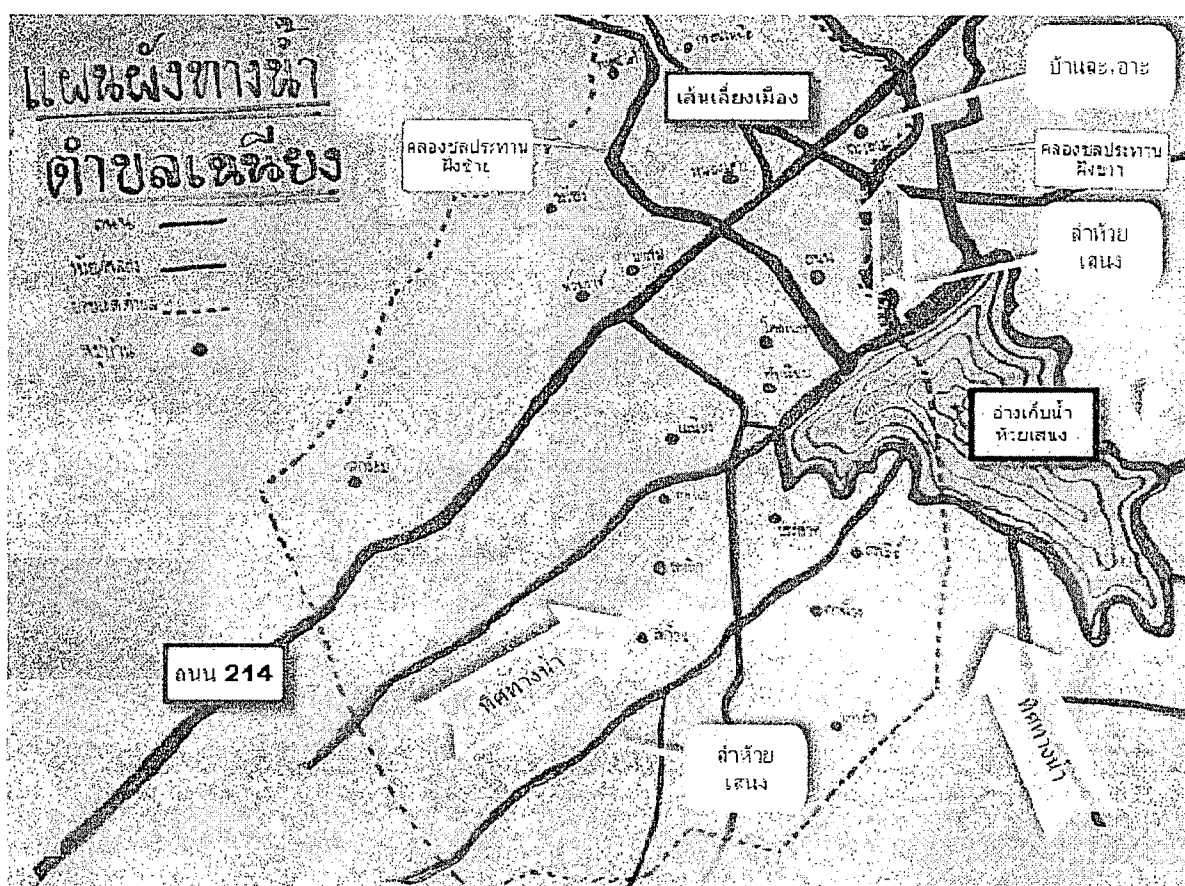
บ้านละเอาะ ตามภาษาถิ่น ละเอาะ หมายถึง ชุ่น ไม้ไผ่ หรือน้ำชุ่น ชื่อนี้สอดคล้องกับ ชื่อตระกูลเปียง ละเอาะ (หนองละเอาะ) อยู่ฝั่งทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของหมู่บ้าน ติดกับลำห้วยเสนง จึงเป็นที่มาของชื่อหมู่บ้าน ละเอาะในปัจจุบัน บ้านละเอาะ หมู่ ๑๘ ตำบลเจียง ถือได้ว่าเป็นชุมชนชุมชนชานเมือง ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ ๔ กิโลเมตร อยู่ติดกับถนนเส้น ๒๑๔ มีถนนเลีย่ง เป็นชุมชนที่อยู่ท้ายอ่างเก็บน้ำห้วยเสนง มีสายน้ำผ่านถึงสามสาย คือ ห้วยเสนงมีขนาดความกว้าง ประมาณ ๑๐-๓๕ คลองชลประทานฝั่งซ้ายหมู่บ้าน คลองชลประทานฝั่งขวาหมู่บ้าน น้ำทั้งสามสายนี้ไหลมาจากอ่างเก็บน้ำห้วยเสนงและแหล่งน้ำธรรมชาติ หนองละเอาะ หนองกระหมหนองใส หนองกะดอลโอร ตาวันแหล่งน้ำที่สร้างขึ้น อ่างน้ำตา คลองไล่ไก่

บ้านละเอาะการทำมาหากินในอดีตนั้นจะทำนาเป็นหลัก การทำนาจะทำนาดำเนื่องมีแหล่งน้ำที่สำคัญคือลำห้วยเสนง ซึ่งเป็นฐานทรัพยากรที่สำคัญของชุมชน การดำรงชีวิตของชาวบ้านก็จะพึ่งพาอาศัยลำห้วยเสนง ใช้เป็นแหล่งน้ำในการทำเกษตร เป็นแหล่งอาหาร ทั้งพันธุ์พืช พันธุ์ปลา

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในกลุ่มน้ำห้วยเสนง ถ้ากล่าวถึงลำห้วย ถ้าเป็นคนพื้นที่ จังหวัดสุรินทร์ น้อยคนนักที่จะบอกว่าไม่รู้จักห้วยเสนง เพราะห้วยเสนงเป็นสายน้ำที่สำคัญของจังหวัดสุรินทร์ ที่กำเนิดมาจากเทือกเขาพนมดงรัก (เทือกเขาที่กั้นระหว่างไทย-กัมพูชา) ไหลผ่าน ๔ อำเภอคือ อำเภอพนมดงรัก, กาบเชิง,

ปราสาท และอำเภอเมือง ๑๐ ตำบล คือตำบลแวงมุด โคกตะเคียน หนองใหญ่ ตาเบา โคกยาง ทมอ เฉนียง, นอกเมือง,คอโค,และตำบลท่าสว่าง กระทบออกสู่ลำชีบริเวณ ตำบลคอโค อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

ลำห้วยสายนี้ถือได้ว่าเป็นแหล่งน้ำสำคัญที่หล่อเลี้ยงผู้คนในจังหวัดสุรินทร์ นับจากอดีตเรื่อยมา ผู้คนจำนวนมากได้ใช้ประโยชน์หลายด้าน เช่นการเกษตรกรรม ใช้เพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ และเป็นแหล่งอาหาร เป็นต้น แต่ในปัจจุบันเกิดปัญหาขึ้นกับห้วยเสนงทั้งสายน้ำ เมื่อพบว่า ป่าต้นน้ำถูกทำลายจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยว เช่น ยูคาลิปตัสและพืชเศรษฐกิจ จำพวกมันสำปะหลัง อ้อย ข้าวโพด ทำให้ต้นน้ำแห้งจัดในช่วงฤดูแล้งและการใช้สารเคมีในกระบวนการผลิตของชุมชนทั้งตอนบน ตอนกลาง ส่งผลให้ลำน้ำเกิดการปนเปื้อนเป็นอันตรายต่อผู้ใช้ น้ำ สัตว์เลี้ยง และสัตว์น้ำตลอดลำห้วย ส่วนห้วยเสนงตอนปลายเองก็เกิดมลภาวะเป็นพิษจากตัวเมือง เช่น ปัญหาน้ำเสียจากการระบายน้ำฟาร์มหมู โรงงานขนมจีน รีสอร์ท ร้านอาหาร และในปัจจุบันก็ยังไม่มีการบำบัดน้ำก่อนที่จะปล่อยลงสู่ลำห้วยเสนง และเกิดภาวะน้ำท่วมจากการถมที่ และการระบายน้ำจากอ่างเก็บน้ำ

ภาพประกอบ ๑๕ แสดงแผนผังทางน้ำ ตำบลเนินียง

สภาพปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากปัญหาน้ำท่วมในพื้นที่ทั้งเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพ

ปัญหาอุทกภัยถือได้ว่าเป็นอีกหนึ่งปัญหาหลักของประเทศไทย ซึ่งจะเห็นได้ตามข่าวหรือหน้าหนังสือพิมพ์ เมื่อเกิดเหตุ น้ำท่วมที่ใด แนนอนที่นั่นต้องได้รับผลกระทบ ทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และสุขภาพ

บ้านละเอาะก็เป็นอีกชุมชนหนึ่งที่ต้องประสบปัญหา อุทกภัยทุกปีซึ่งในด้านเศรษฐกิจนั้น บ้านละเอาะถึงแม้จะเป็นหมู่บ้านที่อยู่ใกล้ เมืองสุรินทร์พอสมควร แต่ชาวบ้านยังยึดถืออาชีพเกษตรกร ทั้งทำนา การปลูกข้าว และเพาะพันธุ์ปลาขาย ในยามที่ฝนตกและมีปริมาณน้ำมาก จนอ่างเก็บน้ำห้วยเสนงไม่สามารถกักเก็บไว้ ก็จะถูกระบายออกมา และเข้าท่วมขังหมู่บ้านละเอาะ และการระบายก็เป็นไปด้วยความยากลำบาก ที่เป็นพื้นที่ลุ่มต่ำ กอปร ปัญหาจากการรुक้ำถูกที่ในลำห้วยเสนง

ผลกระทบที่เกิดขึ้นคือ ในนาข้าว น้ำที่ท่วมขังสูงกว่าต้นข้าวเป็นระยะเวลาานาน จะส่งผลทำให้ต้นข้าวอยู่ในสภาวะจมน้ำและเน่าตายไปในที่สุด ทำให้ชาวบ้านไม่ได้ผลผลิตเท่าที่ควร สมกับที่ลงทุนลงแรงทำไป และในขณะเดียวกัน ก็ส่งผลกระทบต่อ ผู้เพาะพันธุ์ปลาด้วยเนื่อง ถึงแม้จะไม่หนักหนักเท่าผู้ปลูกข้าว แต่ถ้าผู้เลี้ยงรายใดไม่เพิ่มความสูงของกระชังให้สูงกว่าระดับน้ำหรือไม่รีบย้ายปลาไปบ่อที่ไม่ประสบปัญหา แม่พันธุ์และลูกปลาที่เพาะพันธุ์ไว้ก็จะหลุดออกไปตามน้ำ ปัญหานี้ส่งผลกระทบต่อ ชาวบ้านเสียโอกาสในการเพาะพันธุ์ลูกปลาและการขายปลา ทำให้ขาดรายได้เลี้ยงดูครอบครัว

ผลกระทบด้านสังคม คือ วิถีชีวิตปกติของชาวบ้านก็ถูกทำลาย การคมนาคม การประกอบอาหาร หรือการไปมาหาสู่ระหว่างคนในชุมชนหรือกับคนภายนอกก็ลำบากมากขึ้น และมีชาวบ้านบางรายถูกตัดขาดจากโลกภายนอก

ผลกระทบด้านสุขภาพ ความเสียหายทางด้านสุขภาพอนามัยนั้น ขณะเกิดอุทกภัยขาดน้ำดื่มในการอุปโภคบริโภค ขาดความสะอาดด้านห้องน้ำ ห้องส้วม ทำให้เกิดโรคระบาด เช่น โรคน้ำกัดเท้า โรคอหิวาตกโรค รวมทั้งโรคเครียด มีความวิตกกังวลสูง โรคประสาทตามมา

ภูมิปัญญาและการปรับตัวของชุมชนกับปัญหาอุทกภัยที่เกิดขึ้น

กล่าวได้ว่ามนุษย์และธรรมชาติมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งย่อมมีผลกระทบต่อสิ่งอื่นๆ ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม มนุษย์เราได้มีการปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติเพื่อให้อยู่รอดหรือเพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เกษตรกรบ้านละเอาะก็เช่นกัน ในอดีตเคยทำนาปลาข้าวเป็นส่วนใหญ่แต่เนื่องจาก สภาพหมู่บ้านเป็นพื้นที่ลุ่ม ประสบปัญหาน้ำท่วมทุกปี ระดับน้ำที่สูงท่วมขังเป็นเวลานานส่งผลทำให้ต้นข้าวจมน้ำเน่าตายในที่สุด ดังนั้นชาวบ้านจึงได้ปรับเปลี่ยนอาชีพหันมาเพาะพันธุ์ลูกปลาขาย และการเพาะพันธุ์สร้างรายได้มากกว่าการปลูกข้าวมาก ถึงแม้ในยามที่น้ำหลากท่วมหมู่บ้านจะส่งผลเสียต่อการดำเนินชีวิตและอาชีพชาวบ้านละเอาะอยู่แต่การแก้ปัญหาที่ทำได้ง่ายกว่า กล่าวคือ ชาวบ้านจะมีการเสริมกระชังให้สูงขึ้นกว่าระดับน้ำเพื่อไม่ให้แม่พันธุ์ปลาและลูกปลาที่เลี้ยงหลุดออกได้และบางรายก็ใช้วิธีการขนย้ายลูกปลาไปยังบ่ออื่นๆ ถือได้ว่าการเพาะพันธุ์ลูกปลาขายเป็นอาชีพที่สร้างรายได้เพิ่มขึ้นจากการทำนาและมีความเหมาะสมกับชาวบ้านบ้านละเอาะอย่างยิ่ง

รูปแบบการจัดการปัญหาที่เกิดจากอุทกภัยที่สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ของชุมชนตำบลเจียง

ปัญหาน้ำท่วมเป็นปัญหาที่จัดการค่อนข้างยาก และเราจะเห็นได้ว่าในหลายๆพื้นที่ เป็นหาน้ำท่วมขังนั้นส่วนใหญ่แล้วล้วนมาจาก ไม่สามารถระบายน้ำออกจากพื้นที่ไปยังพื้นที่ ที่ต้องการได้ ซึ่งบ้านละเอะก็กำลังประสบปัญหาในลักษณะเดียวกันนี้อยู่ ปัญหาการไม่สามารถระบายน้ำออกจากพื้นที่บ้านละเอะนั้น เกิดจากทางน้ำถูกปิดกั้น กล่าวคือการระบายน้ำออกจากอ่างลงสู่พื้นที่ชุมชนในปริมาณมากจนเกิดภาวะน้ำท่วมแต่การท่วมขังนั้นจะนานขึ้นเนื่องจากการที่ผู้ประกอบการบางรายถมที่ดินรुक้าลำห้วย

การจัดการกับปัญหานี้ ชาวบ้านได้ยื่นหนังสือ ถึงผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ และในวันที่ ๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๕ ชาวบ้านละเอะกว่า ๕๐ คริวเรือนได้ทำหนังสือถึงนายกรัฐมนตรื แต่ปัญหายังไม่ได้รับการแก้ไข จนกระทั่ง วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๕ ผู้ตรวจการได้ลงพื้นที่ กรณีการถมที่รูก้าปิดเส้นทางน้ำ และมีมติ ๓ ข้อ คือ

๑) มีมติร่วมกันและเสนอให้เปิดทางน้ำระหว่างสะพาน ๒ และ ๓ (ส่วนสีแดง) เพื่อให้เชื่อมต่อกัน โดยมีขนาดความกว้างของท้องทางน้ำ ๑๐ เมตร ความลึกระดับเดียวกับท้องทางน้ำเดิม

๒) มีมติร่วมกันและเสนอให้เปิดทางน้ำข้างโอบอลแฮ้สและเกษตรรุ่งเรือง (ส่วนสีแดง) โดยมีขนาดความกว้างของท้องทางน้ำ ไม่น้อยกว่า ๒๐ เมตร เรื่อยไปจนจรดถึงหนองห้วย

๓) ไม่ลงมติต่อพื้นที่คลองข้างถนนหน้าเกษตรรุ่งเรือง (ส่วนสีน้ำเงิน) แต่มีความเห็นว่า เรื่องนี้ให้เป็นหน้าที่ของแขวงทางที่ต้องตัดสินใจเอง และกรณีเส้นประ มีความเห็นว่าไม่รู้พื้นร่องน้ำบริเวณนั้น จากมติดังกล่าวปัจจุบันได้มีการดำเนินการแก้ไข ตามมติที่ ๒ คือ มีมติร่วมกันและเสนอให้เปิดทางน้ำข้างโอบอลแฮ้สและเกษตรรุ่งเรือง (สีแดง) โดยมีขนาดความกว้างของท้องทางน้ำ ไม่น้อยกว่า ๒๐ เมตร เรื่อยไปจนจรดถึงหนองห้วย แต่ข้อเสนอของชุมชน คือ ๒๐ เมตร ความลึกเท่าท้องน้ำเดิม แต่ทางโอบอลแฮ้สได้เปิดไม่ถึง ๑๐ เมตรความลึกก็ไม่ถึง ส่วนทางแขวงทางได้ดำเนินการวางท่อ และในปัจจุบันในหน้าแล้งชาวบ้านก็จะประสบปัญหาการขาดแคลนน้ำใช้ในการเพาะพันธุ์ลูกปลาในขณะเดียวกันในฤดูฝน ก็จะประสบปัญหาน้ำท่วม ซึ่งนอกจากความช่วยเหลือจกภาครัฐ

ชาวบ้านได้มีการตั้งคณะกรรมการการจัดการน้ำ เพื่อติดตามปัญหาและเป็นคณะที่คอยทำงานแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับน้ำ เช่นหน้าแล้งก็จะมีการบริหารน้ำให้ชาวบ้านได้ใช้น้ำอย่างทั่วถึง เมื่อเกิดสภาวะน้ำท่วมก็จะติดต่อประสานงานหน่วยงานราชการเพื่อให้ความช่วยเหลือ เป็นต้น และร่วมผลักดันข้อบัญญัติท้องถิ่นภายใต้ พ.ร.บ.ว่าด้วยการเข้าชื่อเสนอข้อบัญญัติท้องถิ่น พ.ศ. ๒๕๔๒ ซึ่งชุมชนสามารถเสนอร่างข้อบัญญัติท้องถิ่นให้สภา อบต. พิจารณาร่างข้อบัญญัตินั้นๆได้ การร่างข้อบัญญัติท้องถิ่น ในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำห้วยเสนง

ข้อเสนอแนะ

จากพัฒนาการจัดการจัดการลุ่มน้ำห้วยเสนงที่ผ่านมาจะพบว่า การกำหนดนโยบายสาธารณะนั้นถูกกำหนดจากส่วนกลางและหน่วยงานราชการที่รับผิดชอบในพื้นที่ ขณะที่แนวคิดในการจัดการทรัพยากรน้ำนั้นยังอยู่ในฐานคิดของภาวะ “น้ำเกินและน้ำขาด” ซึ่งมุ่งไปจัดการที่ตัวของน้ำ ทำให้ละเลยต่อความรู้ในทรัพยากรอื่นที่มีอยู่ในลุ่มน้ำ ซึ่งเป็นมุมมองเพื่อการจัดการในเชิงเดี่ยว หากมองในภาพรวมแล้วจะพบว่า ลุ่มน้ำ หรือสายน้ำนั้น มีความหมายและสัมพันธ์รวมถึงที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ประกอบด้วย พืช สัตว์

มนุษย์ น้ำ ดิน หิน แร่ธาตุ อากาศ วัฒนธรรม ความเชื่อ ศาสนา ความเป็นชุมชน เป็นเมือง กฎระเบียบต่าง ๆ ฯลฯ

ดังนั้นการกำหนดนโยบายสาธารณะจึงควรมองให้ครอบคลุมถึงมิติความสัมพันธ์อยากให้เกิดการประสานความร่วมมือกับหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับชาวตำบลเฉนียง เพื่อให้เกิดแนวทางในการทำงานร่วมกัน ได้แก่ อบต. เฉนียง ป้องกันภัยจังหวัดสุรินทร์ ท้องถิ่นอำเภอเมืองสุรินทร์ โรงเรียนบ้านหนองเต่า ประมงจังหวัดสุรินทร์ สาธารณะสุขจังหวัดสุรินทร์ ชลประทานสุรินทร์ (ห้วยเสนง) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์ เพื่อหาทางจัดการกับผลปัญหาที่เกิดจากน้ำท่วม และการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ อย่างยั่งยืน

ในกรณีปัญหาการถมที่เพื่อสร้างสิ่งปลูกสร้างปิดเส้นทางน้ำในห้วยเสนง ซึ่งเป็นกรณีปัญหาที่เกิดขึ้นบริเวณเส้นทางหลวง หมายเลข ๒๑๔ สายสุรินทร์-ปราสาท ในเขตพื้นที่ บ้านหนองละเอาะ ตำบลเฉนียง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ในกรณีที่เกิดขึ้นนี้เป็นสิ่งที่สะท้อนสภาพของปัญหาในด้านระบบการบริหารจัดการฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งบริษัทเอกชนได้ทำการถมที่ทางน้ำเพื่อสร้างสถานประกอบการโดยอ้างเอกสารโฉนดที่ดินรับรอง ดังนั้นทางตัวแทนสถานประกอบการนำมายืนยันว่าการถมที่เพื่อปลูกสร้างอาคารจึงเป็นสิทธิโดยชอบ อีกด้านในส่วนของชุมชนในเขตพื้นที่หนองเต่า และหมู่บ้านใกล้เคียงเห็นว่า พื้นที่ที่บริษัทเอกชนได้ทำการปลูกสร้างอาคารนั้นบางจุดนั้นเป็นเส้นทางน้ำ(ปลายหรือร่องน้ำ) ซึ่งตามลักษณะพื้นที่ควรเป็นพื้นที่สาธารณะ ในการออกเอกสารสิทธิหรือโฉนดนั้นจะกระทำการได้อย่างไร? ประกอบกับหากมีการถมที่ทับเส้นทางน้ำจะต้องมีผลต่อการระบายน้ำที่ยากมากขึ้นและผลที่ตามมาคือ น้ำจะท่วมขังพื้นที่ทำการผลิตของคนในชุมชนให้ได้รับความเสียหายตามมา ซึ่งทางออกของปัญหาที่เกิดขึ้นครั้งนี้ ทางเครือข่ายองค์กรชุมชนเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูลุ่มน้ำห้วยเสนงเห็นว่า ฐานข้อมูลบริบทของสภาพพื้นที่ ระบบนิเวศทางน้ำ และวิถีวัฒนธรรมการทำมาหากินของคนบ้านละเอาะและหมู่บ้านใกล้เคียง ควรมีการรวบรวมออกมาเพื่อเป็นฐานการวิเคราะห์กับสภาพปัญหาที่อาจเกิดขึ้นที่มาจากกรณีมีส่วนร่วม นำสู่การจัดทำข้อเสนอสู่สาธารณะต่อไปและหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องควรเร่งสร้างทางระบายน้ำเพิ่มขึ้น เช่นถนนเลียงเมือง หากมีที่อื่ก็จะทำให้ระบายได้สะดวกขึ้น

ภาคผนวก ก

รายชื่อทีมนักวิจัย

นางเนียม คำแป		หัวหน้าโครงการ
นางนิตยา	วงศ์ษา	นักวิจัยชาวท้องถิ่น
นายฉลอง	บุญช่วย	นักวิจัยชาวท้องถิ่น
นางสาวกิริยา	สมบัติ	นักวิจัยชาวท้องถิ่น
นางเกษฎาพร	มนัส	นักวิจัยชาวท้องถิ่น
นางสมจิตต	โสเมแสง	นักวิจัยชาวท้องถิ่น
นางบุปผา	จันทร์	นักวิจัยชาวท้องถิ่น
นางไฉมยง	บุญวงศ์	นักวิจัยชาวท้องถิ่น
นางเหลียม	ผ่านพินิจ	นักวิจัยชาวท้องถิ่น
นางทองจันทร์	รัตนวัน	นักวิจัยชาวท้องถิ่น
นางภาวณา	สีดา	นักวิจัยชาวท้องถิ่น
นางหลวย	ผ่านพินิจ	นักวิจัยชาวท้องถิ่น
นางสาวลาเพย	โสเมแสง	นักวิจัยชาวท้องถิ่น
นางจิรภัทร	ผ่านพินิจ	ที่ปรึกษา
นางสมศรี	ดวงแสง	ที่ปรึกษา
นายบิน	ผ่านพินิจ	ที่ปรึกษา
นายสมหวง	โสเมแสง	ที่ปรึกษา

ภาคผนวก ข

ภาพกิจกรรมการจัดทำแผนที่เส้นทางน้ำ โดย ทีมนักวิจัย ร่วมกับชาวบ้าน

